

TPWD1013108 25/03

తెనుగు తల్లి.

(నూత్న సాంఘిక నాటకము)

U. L. Narayana
U. L. Narayana
19-5-44
వేదాంతకవి.

11

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.

~~విశాఖ~~
~~Venkata Ramalingam~~
~~Telabrola~~
~~Gannavarana For~~
~~Kishna dist~~
V. V. Rao

అంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల,
బె జ వా డ.
1940

~~అంధులకు~~

111

ఇదిగో

తెనుఁగు బిడ్డడ! తెనుఁగుతండ్రి! తెనుఁగుదొర! ఇంకా ఈనాఁడుకూడా పాచిపోయిన పురాతన నాటకాన్ని చూస్తుండాల్సిందేనా?

నీలో నుంచి కొత్త తేజస్సును రప్పించటానికి యే నాటకా లవసరమో, యే ప్రళయ సంఘట్టన ఘట్టా లవసరమో పరీక్షించుము.

ఆంధ్ర పౌరుషం, ఆంధ్ర ఔర్యం, ఆంధ్ర కళాచాతుర్యం చాలెంజి చేసి ప్రదర్శించటానికి తెనుఁగు తల్లి వచ్చింది. తెనుఁగు బిడ్డడి వీరసింహ కిశోర గర్జన దశదిశల పిక్కటిల్ల జేయటానికి వచ్చింది. కష్టజీవాల త్యాగశీలాలు సాక్షాత్కరింపఁ జేయటానికి పరవళ్లు త్రొక్కుతూ వచ్చింది. ఆంధ్రజాతి నిర్వక్రపరాక్రమ పతాకం నిలపెట్టటానికి వచ్చింది.

తెనుఁగు రాజ్యం కావాలన్నా, తెనుఁగుభాష కావాలన్నా, తెనుఁగు గడ్డపేరు నిలపాలన్నా, తెనుఁగుతల్లిని పూజించాలన్నా తెనుఁగు వాణ్ణి గర్వించాలన్నా, ప్రతి తెనుఁగు సోదరుడూ యీ తెనుఁగు తల్లి నాటకాన్ని తప్పక చూడాలి, అభిమానించాలి.

వేదాంతకవి.

2

దో సి లి

కళాప్రపూర్ణ : దేశోద్ధారక : విశ్వదాత :

కఱవయినా వె? యే కఱవు

గాంచని నీ రతనాల తెన్ను మం

దిరమున; నీవు మా తలఁపు

నీడల డాగి, త్వదీయ సద్యశః

కిరణ సువర్ణ తోరణపు

కెంపుగ మారి తళుక్కుమన్న గో

చరుడవు, విశ్వదాత : విల

సద్గుణనేత : శమించ దీ దిగుల్.

వేదాంతకవి.

వి న ం డి

1

ప్రేగులుమాడి, మూతవడి
 తెప్పలు, నోర్తడియారి, పిచ్చి బై
 రాగిగ వీధిలోఁబడి చి
 రాకు పరా కతియై విపంచికా
 రాగ సుధాతరంగములు
 ప్రాణము తీయఁదొడంగువేళ యే
 త్యాగము చేసి నా తెనుఁగు
 తల్లిని గంటినో యేడ్చుచుంటిరా !

2

ఈ నిర్భాగ్యుని కొంపలోఁ బడి కళా
 హేలాలతాతన్వయై
 నానాలంకృత ముగ్ధయై మురియు యీ
 నా తెన్నుతల్లిగ్ గటా
 యే నీచుల్ కలికాల కీచకులుగా
 నేడ్చించుచున్ చుఃఖి గం
 గా నిర్దోష గభీర నిర్మలరణి లో
 నన్ దోషి, సిరో గాంచరే ?

వేదాంతకవి.

2

ఎన్నటికి మఱవని మేలు

నన్ను చిరకాలం పోషించుకోగల కాశినాథుని నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు స్వర్గస్థులైన తర్వాత దిక్కు మొక్కు లేక యెంతో కష్ట జీవయాత్రలో బడి నలిగిపోతూ, శ్రీ పంతులుగారి అల్లులైన ఆంధ్రపత్రికా సంపాదకుల కంట బడి యెన్నటికి తడి యారని కళ్లు మూతలుపడి పిచ్చి బైరాగినై వీధిలో పడ్డాను. జైమదేవతమాదిరి గ్రామ గ్రామాలమీద కెగబడ్డాను. బక్కచిక్కి పోతున్నాను. ఇంతలో వేటపాలెం గ్రామకాపురస్థులు, కమ్మని కమ్మ వంశోద్భవులు చల్లని అవ్యాజ కరుణా కటాక్షంతో ఆహ్వానించి, అభిమానించి, నా తెనుగుతల్లికి ప్రాణం పోశారు. నా హృదయ శయ్యపై ఆ తెనుగుతండ్రుల్ని చేర్చి కమ్మని కవితా ప్రసూనాలచే పూజించుకొందును.

వేదాంతకవి.

ముఖ్యపాత్రలు

ఈ నాటకంలో దిగుతున్న పాత్రల స్వభావాలు చూచి కథలో
చమత్కారం చూడండి.

తిక్కన్న

బక్కచిక్కిన నిరుపేదవాడు, ఆంధ్రకవి సార్వభౌముడు,
కథానాయకుడు.

నాగేశ్వరావు

ఆంధ్రమహావీరుడు, చల్లని మనస్సు గలవాడు.

శనేశ్వరావు

ఆంధ్రత్వం నాశనంచేయటానికి దాపరించి న అవతార
మూర్తులలో అగ్రగణ్యుడు, దాపరుగాడు (అంటే అర్వవాళ్ళకి
మన తెనుగుతల్లిని కట్టడానికి తరిఫీ దైనవాడు. కొంతకాలం
అర్వదేశ ప్రధానామాత్యులకు సలహాదా రైనవాడు)

బొర్రన్న

వీణ్ణి జాగ్రత్తగా చూడండి. కాఫీహోటళ్ళలో దిగి, కలెక్టర్
రాఫీసులు, రైల్వే స్టేషన్లు, ఇంజినీరాఫీసులు చిరకాలం కవులుకు
తీసుకొని, విపరీత మైన లాభాలు దీసి, తెనుగుగడ్డ గుల్ల జేసి,
బొర్రపెరిగిన రాండోలు పొట్టగాడు, మహాధనికుడు, సర్వ స్వతం
త్రుడు.

తాత

ధనికుడు, లుబ్ధుడు, చాదస్తుడు, సనాతనుడు? నాగేశ్వ
రావు తండ్రి.

మ

పెంట్

ఇహ వీడో, ఓటికాలువాడు. కుంటిచేతివాడు, పడుచు
వాడు, త్రాగుబోతు, పొగరుబోతు, తాతగారి సేవకుడు.

కూలివాడు

కష్టజీవి, కరుణారస హృదయుడు, త్యాగశీలాలు చూపి
స్తున్న కూర్మావతారుడు, తెనుగుతల్లి కష్టం చూచి నీరై తన
వర్ణకుటీరానికి తీసుకొనిపోయి కాపాడుకొంటున్న జాలిగల తండ్రి!

దుర్గ

కూలివాడి భార్య, కష్టాల కాపురమే బంగారు కాపురంగా
చూచుకొంటున్న వుత్తమ యిల్లాలు.

ఆంధ్రభారతి

ఈమెయే మన తెనుగుతల్లి. తలిదండ్రులు కఱవై తాత
గారింట్లో పెరుగుతూ కష్టాలపా లైన కథనాయకురాలు, బక్క
చిక్కిన తిక్కన్నని ప్రేమించిన ప్రియురాలు.

లక్ష్మి

తాతగారి కోడలు, నాగేశ్వరావు భార్య, ఆంధ్రభారతిపాలిట
పెనుభూతకి.

ఇందులో కథాదినుంచి నాగేశ్వరావుకి శనేశ్వరావుకి పడదు.
తిక్కన్నకి బొర్రన్నకి బద్ధవైరం. తాతకి పెంటుకి విపరీత మైన
రొష్టు, పోరు. ఆంధ్రభారతికి లక్ష్మికి మనస్పర్థ, అసూయ. ఇంకా
కథలో వీళ్ళ చిత్ర విచిత్ర దృశ్యా లెన్నో కనబడతై. పులకరింప
జేస్తై.

వేదాంతకవి.

తెనుఁగు తత్వలి

ప్రథమాంకము

1 వ రంగం. తోట.

[ఉదయం 6-30 గం॥ లకు. తెనుఁగు పిల్లలు వీర
గేయాలు పాడుకొంటూ ప్రవేశింతురు.]

(కీర్తన)

కంటి రయ్యా! ఆంధ్రాభువిపై వీరపతాకమ్   ॥కం॥
ఆంధ్రలక్ష్మీ సంతాన్ అయ్యరులార! జయ్యరులార!
లాయరులార!

అవనీమీద సుఖ మిడలేదా? పరీక్షకాదా?   ॥కం॥

ఘనమైన, ధనమైన, సత్కీర్తియైనా గైకొన్న తెనుఁ
గుల కృపయే కృపయే కనుగొన ధాత్రీ॥

సుకుమార! సుశరీర! శుభసుందర! జయ ఆంధ్ర!
లేవోయీ!

అదిగో! కనవోయీ! వినవోయీ!

మన జెండ ఏరీతి నుండెనో గుణధనులుఁ ఘనబలులుఁ
తెనుగుల పసతో నిల్పిన జెండా ధరపై యీ జెండా
స్థిరమై మీ కుండా కొదవలు లేవోయి పదవులు
పోవోయి.   ॥కం॥

తర్వాత వెంటపున్న తెనుగుపిల్లలకి నాగేశ్వరావు శనేశ్వరావు యిరువార్త నాయకులుగా (అంటే పెన్నా వర్జీలుగా) నిలబడి, బలిగుడి ఆట (ఆంధ్రగేమ్) ప్రారంభింతురు.

శనే — ఒరేయ్! నాగేశ్వరావు! కూతకు మేమే వచ్చేది.

నాగే — ఎవ రొస్తే యేంరా?

శనే — ఒరే! బొర్రన్నా! కూ తిచ్చిరారా!

బొర్ర — (దూకుడుగా కూతకు పోయి) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్ గుడ్ (అని కూ తిచ్చుచుండును.)

తిక్క — (పట్టుకొనుటకు చూచుచుండును)

నాగే — వద్దూ వద్దూ! పోనీ తిక్కన్నా!

తిక్క — (పట్టుకొనబోయి అవు టగును.)

శనే — (అవుటో అవుటో అని బొర్రన్న నెత్తుకొని క్రిందపడును.)

[అందఱు నవ్వుచూ చప్పట్లు కొట్టెదరు]

బొర్ర — (ఆయాసపడుతూ) చచ్చి కూడా యెక్కిరింత లెందుకు?

తిక్క — (నవ్వుచు) బ్రతికుం డీకూడా బోర్ల పడ్డా రని.

శనే — పడకుండావుందురు గానీ! కూతకు రండోయ్!

నాగే — మళ్ళీ పాయింటు మీకే వస్తుందనా?

తిక్క — పాయింటు రాకపోయినా జాయంటు పేషంటు తాతాల్లేరా యీమాట. (ఎగతాళిగా)

బొర్ర— (ఉగ్రిఁడై) ఆ...కూతకు రా.

తిక్క— (నవ్వుచు) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్ గుడ్ (అని కూ తిచ్చుచుండును)

బొర్ర— (పట్టుకొనబోయి బోర్ల పక్కలా బడి) చూస్తూ వుంటా వేంరా! శనేశ్వరా?

శనే— నేను కోపుకాసుకోందే నీ వట్లా తొందరపడట మెందుకురా?

నాగే— టై మవుతున్నది కూతకు రండోయ్!

శనే— వస్తున్నాం తొంద రెందుకోయ్!

బొర్ర— ఉండు...ఈ మాటు వీళ్ళ తడాకా యేమిటో చూచొస్తా.

[కూతకుపోయి]

చింతాక్ చిగురాక్ పన్నెండుకొమ్మల పై రాక్ చింతాక్ చిగురాక్.....

తిక్క— అదేం తెల్వోయ్? అదేం కూత? ఇన్నిరకాల కూత ఎక్కడ నేర్చావ్?

బొర్ర— నా యిష్టం వచ్చిన కూతల్లా కూస్తా.

[అతిగర్వంగా]

నాగే— (తృణీకారంగా) ఆకూత లిక్కడ చెలామణికావ్.

శనే— (కుచ్చితంగా) అట్లా యెక్కడ వ్రాసుందే?

తిక్క— (నిర్లక్ష్యంగా) ఎక్కడపడితే అక్కడే.

బొర్ర— (అసూయతో) నీవాటే మాట్లాడా వంటే నీ

తిక్క వదిలిస్తా తిక్కన్నా.

తిక్క— నీ వనవసరంగా మాట్లాడితే నీ బొర్ర కరి
గిస్తా బొర్రన్నా.

శనే— (ఉద్యోకంతో) ఏది కరిగించు కరిగించు (అని
మీదకొచ్చును)

నాగే— శనేశ్వరా! దూరంగా వుండి మర్యాద కాపా
డుకో!

బొర్ర— ఉండకపోతే?

తిక్క— ఇద్దరి భరతం పట్టా మన్న మాటే!

శనే— ఏదీ పట్టా? (కలేబడ పోవును)

నాగే— ఏమిటా? నీ జబర్దస్తీ? (కలేబడును)

తిక్క— ఏమిటా? నీ తెగనీళ్లు! బొర్రన్నా?

[మీదికి బోవును]

బొర్ర— రా చెబుతా! చెబుతా రా! ఏమిటో.

(కలేబడును)

[శనేశ్వరావు నాగేశ్వరావుని వదలించుకొని]

ఆ తిమ్మూర్తులకైన నలవికాని ప్రతిష్ఠ

బట్టి వేపెడి శనేశ్వరుడ నేను.

నాగే— ఆ శని పని బట్టి ఆ పయోధి నడుమ

ద్రోసెడి నాగేశ్వరుండనేను.

[బొర్రన్న తిక్కన్నని వదలించుకొని]

నీవంటి నిరుపేద జీవకోటి మొగాల

కాపార మీడెడి బొర్రన్న నేను.

తిక్క— కష్టజీవుల కాచుపుష్టి హరించు బొ
రన్నల వంచు తిక్కన్న నేను.

శనే— కట్టిపెట్టిక పడుపాట్లు కనఁ డెవండు
[బొరన్నతో నిష్క్రమించును]

నాగే— దారిఁబట్టిక వచ్చినదారిఁ జూచి
యీ శనేశ్వరుని బడాయి నెక్కడింక
సాగనీయను పదవోయి సంగడిడ.

[పిల్లలందఱు నాగేశ్వరావు తిక్కన్నలతో
నిష్క్రమింతురు]
తెరపడును.

2 వ రంగం

దేవుడుగుడి

[పున్నాగపూలు మల్లెపూలు యేరుతూ కీర్తన
పాడుతూ భారతి ప్రవేశం.]

కీర్తన

చాలే చాలే కోకిలా! అదేమి పాటే నీకో! మజేమీ
చక్కనిదానవె నీవో? ||చా||

సురుచిర రూపే కటవై పోయే పోరాదే!

పరిమళ మేమి తగులకపోతే ఆ పూపూ యిక గై
కోరే! అట్లాగే యిల నీవో ||చా||

నవయావనామృత తరంగిణీ! ఏ పూలే? అవేవీ
చూడనీ! మధుపాళికి కినుక రాదటే!

రానీ, గానీ, కోకిలేమో! గరువము చాలా
చూపించే ||చా||

లక్ష్మి ప్రవేశం

లక్ష్మి— భారతీ! నీ కా పొగడపూ పెక్కడవే?

భార— తెనుగుతోటలోవి.

లక్ష్మి— నీ కెవ రిచ్చారోగాని బాగున్నవే!

భార— నీ గులాబీ పూలకంటే బాగున్నవా?

లక్ష్మి— దేని బాగుగులు దానికే.

తాత ప్రవేశం.

తాత— నిజమే తల్లీ!... ఏమిటి మీ యిద్దరి తగాదా?

లక్ష్మి— తగాదా కాదండి. మీ కా పొగడపూ లెక్కడ
వని అడిగేసరికి తెనుగుతోటలోని వంటూ, నీగులాబి
పూలకంటే బాగున్నవా అని బడాయి పోతున్నది.
...మాలాపు బడాయిగాని

తాత— ఇంతేగదా.

భార— కాదే తాతా! ఇందులో నా బడాయి యేం
కనబడుతున్నదే? ఎందుకీ పుక్కురోషం? పైగా, నీ
కెవరిచ్చా రని అడుగుతుం దేమిటి? ఎవ రిస్తారు? తన
కెవరన్నా తెచ్చివ్వటం రివాజైందేమి.

లక్ష్మి— గుమ్మడికాయలదొంగ ఎవర్రా అంటే భుజాలు
తముడుకొన్నట్లుగా వుంది. నీ కథ చూస్తే తాత
చెప్పాలి?...నీ తీరే చెబుతున్నది.

తాత—మూలతగాదా పోయి పోయి మూలతగాదా
లేవదీస్తున్నది గాని, నాకేం బాగుండలా. మీతగాదా
...పోండి.

[నిష్క్రమించును.]

లక్ష్మి—

నీ గరువమ్ము నీ కులుకు

నీ వగలాడి తనమ్ము నీ మనో

రాగకళా ప్రభుల్ల సుమ

రాజ పరాగ పరీమళమ్ము బా

గోగులు తప్పేగాని, యిది

గో! యిక నాకడ సాగవేమి నీ

బోగపుదాని యాటలు, ప

భుత్వము లక్ష్మీది ఆంధ్రభారతీ!

అనవసరంగా మాటలంటే పడేదాన్ని గాను.

[తీవ్రదృక్కులతో నిష్క్రమించును]

భార— (దీనవదనయై) కలవాళ్లు అనవసరంగా మాట్లాడి
కొట్లాట కొచ్చినా న్యాయశాస్త్రం వప్పుకొంటుంది.
లేనివాళ్ళు యెంత ధర్మాన్ని బట్టుకొని వేలాడు
తున్నప్పటికి నిందలు మోసి కష్టించవలసి వస్తున్నది
ఉన్నవాళ్ళే సౌందర్యం, సౌభాగ్యం అనుభవించ
టానికి అర్హులు. లేనివాళ్ళ మొగాన ఆ సౌందర్యం,
సౌభాగ్యం, కనపడ్డయ్యా, యింకా వున్నవాళ్ళకి
నిద్ర పట్టదు.

ఈ లక్ష్మీ కలవాళ్ళ కాపురంలో తిరుగుతున్నది
గనుక, యింత మిడిసిపడి పోతున్నది. జగద్రక్షకా!
ఈ భారతిని పుట్టించినప్పటినుంచి యింత దిక్కులేని
దానినిగా జేసి వేధించుచుంటి వేమయ్యా? నీకేమి
అపరాధం చేసినది; మాతా పితరులు కంటవై న యీ
భారతిని వీధికి లాగి...జగన్నియంతా!

నీ నగిషీ గల నిల్వ టద్దపుమేను
 పెనుతొలపైఁ బడవేయు తేల?
 నీ కమ్మని చరిత్ర గైకొన్నబొజ్జను
 మంటలో మలమల మాడ్చు తేల?
 నీ రత్నములపేరు లేరెడి వాక్కును
 దాహమ్ముచే మాపఁ దలఁచు తేల?
 నీ ప్రసన్నకళను నిల పెట్టు దృక్కుల
 స్థితి, దిక్కులేకుండఁ జేయు తేల?
 నీ యనుగ్రహ భాగ్య నిర్ణీద భద్ర
 పదసరోరుహ ఛాయకై వడలి నలిగి
 యున్నభారతి కింక యీ వన్నె లేల?
 యెగసిపడు లక్ష్మి చేత దూషించనేల?.

[తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క— పున్నాగపూలకోసమా చూడటం?
 భార— (సిగ్గుతో మాట్లాడకుండా పోబోవును.)
 తిక్క— నేను నీకు సహపాఠిని, చెలికానిని, సిగ్గెందుకు?
 భార— (పెడమొగం బెట్టి) ఎవరు పిలిచారు?
 తిక్క—

పిలచుట దేనికే ప్రణయ
 వీణ? నిజమ్ముగ నిన్నుజూచి ని
 ష్కలుషుఁడు సైతముకొ శ్రుతులు
 గల్పు కొనంగ మహాప్రయత్నముల్

నలుపుటలేదే? దీనిని వి

చారణసేయుట లింక దేనికే?

తలపున మెల్లగాఁ గదలఁ

దల్చినరాగము నందుకో గదే!.

భార— పేదవాళ్ళ నింత చులకనగా చూడటం ధర్మం కాదు.

తిక్క—విలువైన వలపును వదలిపెట్టడం న్యాయం కాదు.

భార— వ్రతం చెఱపటం గూడా ధర్మమేనా?

తిక్క— మన కిప్పు డే ధర్మం అడ్డుచెప్పదు.

మోళ్ళు పల్లవిచెడి మాడ్కి పొంగి పొరలు

మోహగానామృత రసప్రవాహమునకు

పాపపంకిల మంటునే పంకజాక్షి!

[ప్రేమకన్న పుణ్యం బింక వేతె కలదే?

భార— నేనా సర్వేశ్వరుడి కొక్కడికే నా తనువును సమర్పింపఁ దలచా.

తిక్క—

పతితపావనుఁ డైన ఆ చతురునకును

ప్రేమ కుసుమాంజలియె బహుప్రీతియట

యీ వినిర్మలానందఝరీవనాన

పూచు పూలచే నోములు నోచుకొనవె!

[అని ముద్దుపెట్టుకొన పోగా భారతి కీర్తన పాడును.]

తగునా? ఆ ...తగునా? సుగుణా!

మహాసాహస కార్యం బౌర!

॥త॥

ప్రేమసామ్రాజ్య రమానాథా!

ఏమిటీ ఘోరవధా ॥

ప్రసూన రేఖాకాముదీ! సన్;

వేప కిట్లా వేపకే॥

ప్రేమవాహినిని పడవను నడుపో

ప్రేమమయుడవై సాగరా!

॥త॥

[లక్ష్మి వచ్చుట చూచి భారతి తటాలున

నిష్క్రమించును.]

తిక్క— (నివ్వెరపడి చూచుచుండును.)

లక్ష్మి—

ఇదిచే! నీదు పవిత్రలక్షణ కళా

హేలామహోల్లాస సం

పద; బాగున్నది, మెచ్చుకోదగిన శు

భ్రజ్యోత్సన్నతో, బోలు చు

న్నది, యీ మాత్రపు గొప్పదాన వని యె

న్నం డిట్టి నేత్రాలతో

నిది యీక్షింపకపోతి, భారతి! ధనం

బెంతెంత గైకొంటివో?॥

[నిష్క్రమించును.]

తిక్క—

ఎక్కడిదానవే? యెవత

వే? పెనుభూతకి! ఓర్వలేని నీ

దృక్కులు శాలిపోను, నలు

దిక్కుల నిన్నిక నిల్వనీను, నీ

ది క్కెవఁడో కనుంగొన ని

దే కనుమూయగ నీను, నీకు నా

చక్కని ఆంధ్రభారతిని

చల్లని చూడ్కులఁ జూచు టొప్పదే?

(నిష్క్రమించును, తరపడును)

తీవ్రరంగం

బొర్రన్న యిల్లు.

[బొర్రన్న, శశేశ్వరావు సోఫాలపై కూర్చొని]

శశే—తిక్కన్న తిక్క వదిలిస్తే గాని నాశేశ్వరావు లొంగడా.

బొర్ర—ఆ! తిక్కన్న దేమిటిగాని నాశేశ్వరావు భరతమే పట్టాని. తిక్కన్న ఓ లెక్కలోవాడా? జమలోవాడా?

శశే—అట్లా అనకు. పన్నాగాలు పన్ని మనమీద విలు చుకు పడటానికి సిద్ధ మాతున్నవాడు వాడే!

[తాత ప్రవేశం]

తాత—మా నాశేశ్వరావు వచ్చాడా అబ్బాయ్!

బొర్ర—(లేచి) లేదండి తాతగారు!

శశే—(లేచి) ఎందుకండి?

తాత—ఎందుకా?.....ఆ మద మేమిటో చూడటానికి. (పోబోవును)

బొర్ర—ఏమిటో కనుక్కుందాం పిల్వరా!

శశే—తాతగారు!

తాత—(వెనక్కి తిరిగి) వచ్చాడా?.....తిక్కన్న మొక్కడ చచ్చాడో?

బొర్ర—ఏమిటండి తాతగారు? నాశేశ్వరావు వస్తున్నాడు లెండి!

తాత—ఏడి?

శనే—వస్తాడు లెండి. తిక్క న్నెందుకండి?

తాత—ఎందుకా? ..... అరదండాలు వేయించి
ఖైదుకు పంపటానికి.

శనే—అదేమి వుపద్రవ మండోయ్?

తాత—ఆ తిక్కన్నతో మావాడు చేస్తున్న స్నేహమే
వుపద్రవం తెచ్చిపెట్టింది.

బాబ్ర—అనుకున్నంతా అయిందీ?

శనే—కాదు మటీ!

తాత—తల్లితండ్రి లేని పిల్ల కదా అని పెంచుతుంటే-

శనే—ఎవర్ని?

బాబ్ర—భారతిని రా!

తాత—లేవతీసుకు పోవటానికి చూచాడుట తిక్కన్న-

శనే—ఎప్పుడూ?

తాత—ఈ సాయంకాలమే. ఆ ఘోరకలి మా కోడలి
కళ్ల పడిందట...పైగా ఆ తిక్కన్నగాడు మా పిల్లని
కూయరాని కూతలు కూసిపోతాడట!

శనే—అరే! యింకా రా డేమిటోయ్? నాగేశ్వరావు.
మేం త్వరగా పిల్చుకొస్తాం పదండి తాతగారు.

తాత—ఆలస్యం చేయకండి అబ్బాయిల్లారా! ఆ
తిక్కన్నగాడికి యీ వరసన వూరిమీద పడకుండా
తొందరలో తగిన పోయశ్చిత్తం చేస్తేనే గాని మన
పరు వుండదు. పోతా! ...పిల్చుకొస్తారు గాదూ?

శనే—ఇంకా పిల్చుకురాకుండానా తాతగారు !

తాత—త్వరగా రావాలి నాయనా !

[నిష్క్రమించును]

శనేశ్వరా! బొర్రన్న—చిత్తం. [సాగనంపి వత్తురు]

శనే—చూచావా? నే నన్న ప్రకారం ఎంత పన్నాగం పన్నాడో ?

బొర్ర—నిజమే..... యిట్లా యెంతకాలం నిం-చో కాన రాని దొంగ.

శనే—బహు బుద్ధిమంతుడి మాదిరి నాగేశ్వరా! వింట్లో జొరబడ్డప్పటినుంచి. ఇదిగో బొర్రన్నా! వీడి పన్నాగా లన్నిటికీ విఱుగు డిదివరకే కనిపెట్టా. ఆ విఱుగు డిప్పుడు పనికొచ్చే ఘడియలు కూడ వచ్చినై... అది గాదురా! ఆ కుసుమకోమలగాత్రి, భారతి యీ నిర్భాగ్యుణ్ణెట్లా సమ్మతిస్తుంది? (నవ్వి) వీడి ఆకారాన్ని చూచి వలలో పడటానికి, (నవ్వి) వాడేమొ వరాంగుటంగు. ఈ మేమొ జగన్నోహనాంగి. వీల్లిద్దరికి హస్తమశకాంతరం తేడా... అది వీణ్ణి వరించటం కల్ల.

బొర్ర—అది మట్టుకు నిజమేరా శనేశ్వరా!

శనే—బొర్రన్నా! నిజంగా ఆ పిల్ల నీవంటి వాళ్లకోసం పుట్టిందిరా. నమ్ము నమ్మకపో? దాని సహజ సౌందర్య ధనాన్ని భద్రంగా కాపాడటానికి నీవే అర్హుడవ్. అస లేమంటావ్? నీ కిష్టమేనా?

ఏ కోశంబునగాని దీని కెవడే

యేతొవ కడ్డంబుగా

డీకొన్న క్లిక విన్నచో పిడుగు మా

డ్కిన్ దూకి శోధించి యీ

లోక ధ్వంస శనేశ్వరుండ వని గ

ల్లోలంబుఁ బుట్టించడే ?

నీకుఁ మే లొనరించుదాఁక సఖుఁడా

నిద్రించఁ డే మిత్రుఁడు !

బొర్ర—ఎవరో గాదు, నాగేశ్వరావే దీని కిప్పుడు
ఎదిరించేది.

శనే—వాణ్ణి కూడా కట్టేస్తా. లక్ష్మికి తిక్కన్న పుత్తరం
వ్రాసి నట్లు పుత్తర మొకటి పుట్టించి తిక్కన్నంటే
గర్భశత్రు వనిపించేటట్లు చేస్తే సరి. నాగేశ్వరా
వింకా వాడి జోక్యమే పట్టించుకోడు.

బొర్ర—ఇది బలే పుషాయం. ఈ కార్యసాధనానికి
వజ్రాయుధం వంటిది. ఇదిగో ! నీ క్కావలిసిందానికి
మొగమాట మే మాత్రం పడకనుమా !

శనే—దానికేంటే? దాని కెప్పుడు నీ వభ్యంతరంచెప్పవు.
వల్లకా దన్నావు ? ఇదిగోరా ! నిజంగా నీ సొగసుకి
భారతి ముచ్చటైన కాపురం చేస్తుందిరా. (చూచి)
నాగేశ్వరా వింటికి పోతున్నాడల్లే వుంది. మన ప్రయ
త్నంలో మన ముందాం పద.

(నిష్క్రమించును. తెరపడును)

4 వ రంగం.

నాగేశ్వరావు గృహం.

భారతి ఖిన్నురాలై యుండును.

నిందపడి తాతయింట్లో వొంటరిగా భారతి విలపిస్తున్న
ప్పుడు పాడుతున్న

కీర్తన

పేద మోమే చూడలేవా? భూమిపై
మృదు స్వభావా! కన్నతండ్రి! కావవా?
నింద వేసీ నిల్వ నీవా? ఎందు కీ దిక్కులేని జాతీ?
సుజనరక్షా! దుష్టశిక్షా! ప్రాణమే
తీయరాదా? ఆంధ్రజాతి! బ్రోవగా॥ పేద॥

భార—తల్లిదండ్రుల్లేని బిడ్డమీద యింత దురంత దుర్భర
విపత్స్వర్వతాన్ని విఱచి పడవేయటం దేనికి జగ
ద్రక్షుకా? తల్లిదండ్రులు కఱవైన బిడ్డ జీలుగు
బెండుకంటె కడు తేలికైన దని యెఱుగవా? పిచ్చుక
మీద బ్రహ్మాస్త్రం వేయటమే ధనుర్విద్యా కాశల
మనుకొంటివా? ప్రేమమయుడవైన నీ కింత కోర్కె.
మెక్కడిది? నన్ను నీవు పుట్టించి పోషించటం
దేనికో చెప్పవైతివే? చెప్పటకేమి అవసరం లేనిచో
నన్నిట్లా హింసించటం యేల నయ్యా? ఓ దీనజనమం
దారా! దిక్కుమొక్కు లేని నా దీనముఖంలో నీ

ప్రతిబింబ మేమైనా ప్రకాశించు ననియా?...నా
ప్రాణాలు పోకుండా చూస్తున్నావు? నా కష్టం
యెవరికి చెప్పి తీర్చుకొందును? తుదకు నీవుకూడా
యీ భారతిపై కన్నెట్టఁ జేసిన...నా మొఱ నాల
కించువా రెవరు?

జనక! విశ్వవిపంచికా స్వరము నుంచి
నీ మృదుమధుర దివ్య గానామృతంబు
చిలికె; ప్రకృతి కాంతకు జీవకళ నొసంగు
భారతిని పస్తుఁబెట్టుట భావ్య మగునె!

[తాత ప్రవేశం]

తాత—నీ సంగీతం కట్టిపెట్టు పిల్ల! రాగా రాగా యీ
రాగాలే మా పరువు కాస్తా మట్టిపాలు చేస్తున్నె.
చాలుగాని కట్టిపెట్టు.

భార—తాతా!

తాత—తాతా లేదు రోతాలేదు...చాల్లే నీ వగలాడి
తనం.

భార.—నే నే మొఱగను తాతా!

తాత—ఏమీ...మొఱగ నఖిల్లేదు...ఆటే మొఱక్క.

భార—బిడ్డమాదిరి పెంచుతున్న మీకే పనికిరాక
పోతే యీ భారతికి దిక్కెవరు తాతా?

తాత—దిక్కా...కంటికి కనపడ్డవాడల్లా దిక్కే. నీకు
దిక్కు లేకపోవట మేం..... బైటికి పద.

భార—(భయంతో) బైటి కెందుకు?

తాత—పిలుస్తున్నవాళ్ళతో లేచి పోవటానికి.

భార—(చెవులుమూసుకొని) తగని పని.

తాత—అట్లాగా... తగిన పనేలే నీకు.

భార—(కాళ్ళమీద పడును) తండీ !

తాత—(విదళించుకొని) సరేలేద్దూ, బైటికి పద.

భార—(దీన వదనమై)

ఎంత కృపాకటాక్షమున

హేమలతా లలితాంగిఁ జేసి ది

గ్ధంతులమీదఁ దిగిల్చి బుధ

కాండము చే గొనియాడఁ జేసి ని

శ్చింతగనుండు కొంబసిఁడి

సీమల నిల్పిన ఆంధ్రనాయకా !

పంతముతోడ నీ విపుడు

బైటికి గెంటెద వాంధ్ర భారతి.

[కాళ్ళమీద పడును]

తాత—(విదళించి) కాళ్లా వేళ్లా పడితే పోయిన పరువు
మళ్ళా రాదు.

నాగేశ్వరావు ప్రవేశం.

నాగే—ఏమిటే నాన్నా ?

తాత—(అబ్బురంగా) వచ్చావురా నాయనా ?

నాగే—ఏమిటి ?

తాత—ఏమిటా!... దీన్నింకా యింట్లో వుంచకూడదు.

నాగే—పాపం... ఆ పిల్లమీ దెందుకే కోపం ?

తాత—పిల్లేమిటా?.... పిల్లకాస్తా పెద్ద వ్యవహారాల్లో దిగి తేనూ.

నాగే—దానికి వ్యవహారా లంటేనే తెలియవు నాన్నా !

తాత—(మొహం చిట్లించుకొని) తెలియవులే.....

వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే. ఓరి నీ దుంప

తెగ..... వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే.

ఇద్దఱూ కూడబలుక్కునే దిగారన్న మాట. గొప్ప

గొప్ప వాళ్ళ కాపురం గోడగడ్డలు చేసినదాన్ని,

దాన్ని లేవదీసుకొని పోవటానికి కూర్చున్నవాణ్ణి

వెంటబెట్టుకొని హాయిగా కులుకుతూ కూర్చో.

నే నీ కొంపలో వుండలేను... ఉంటే యీ ఘోరం

కళ్ళారా చూడలేను...చూచి చేతగాని తెంపిలాగా

కూర్చోలేను. నా కెందు కీ రంకురామాయణాల్లో

రొట్టు... ఎందుకు...నాదారి నేను చూచుకొంటే

మంచిది. ఇక్కడ యీ అల్లీదాన్ని బెట్టుకొని

ఒక్క నిమిషమన్నా వుండ లేను. అదికాదు, ఏనాడన్నా

మన వాకిట్లో గుంపు పోగైందా? గుంపు

పోగైందా అంట? ఇ దెప్పుడు నాజూకు సంగీతాలు

తీయ సాగిందో... అదిగో అప్పటినుంచే పోగైంది...

ముద్రప్రపు మూక. పైగా ఆ తిక్కన్నగా డొకడు.

దేబిరిగొట్టు మొహం బెట్టుకొని చుట్టూతా తిరిగి

స్నేహితుడి కొంప చెట్టుబొగ్గులు చేయటానికి తయారైనాడు.

వాణ్ణి వెంట వేసుకొని తిరిగే టప్పుడే

చెప్పా...విన్నావా అప్పుడు? ఏమోలే తల్లిలేని
పిల్లవాడ వని చెప్పి (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని) అల్లారు
ముద్దుగా చూచుకొంటుంటే యీవరసన యిల్లు సాని
కొంప చేయటం మొదలెట్టావా! ఈ భారతి మూలాన
గాదూ వూరూరా, త లెత్తుకొని తిరిగే యోగ్యత
లేకుండా పోవటం? ఈ నిమిషం లగాయితు ఓరబ్బి!
చెబుతున్నా విను. ఇది నా కొంపలో వుండకూడదు...
వున్నదా నీకూ నాకూ తండ్రికొడుకుల సంబంధమే
వుండదు.

లక్ష్మి ప్రవేశం.

లక్ష్మి—మామగారు!

తాత—ఏం అమ్మా?

లక్ష్మి—మా వాళ్ళింటికి తీసుకుపోండి.

తాత—మా అమ్మా! ఈమాయదారది నిన్నేమన్నా
అన్నదా యేమిట?

లక్ష్మి—చేసుకొన్నవాళ్ళు మూగవాళ్ళైతే అనరూ?
అందఱూ అంటారు...ఎందుకు లెండి.... (కన్నీళ్ళు
తుడుచుకొని) యీ కొంపలో యే నాడూ రొప్పు
పడకుండా అన్నిసీళ్ళు ముట్టలేదు సరికదా, ఒక
నాడైనా, కంటికి నిద్ర యెలుగను. ఎందుగ్గానీండి
మీ అబ్బాయి కా భారతికంటే ప్రాణం ప్రపంచంలో
మఱొకటి లేదు.

మీరేమో కలవారి కాపురములో
 మేలైన సత్కీర్తి కాం
 తా. రాజేంద్రుని లటంచు దుర్భ్రమను పా
 త్రా వంశమర్యాద మా
 వా రెవ్వారును గాంచ కిమ్మెయి మహా
 పాధోధిలోఁ దోసినా
 రే! రాకన్నెల వ్రాత యిట్లు కనినా
 రే! మామ! భూమిస్థలిక.

[మావాళ్ళింటికి తీసుకు పొండి.]

తాత—చూడూ! పంచమహాపాతకుడా! ఆ చెంపన
 లక్ష్మీదేవి కొత్తగా కాపరానికి రావట మేమిటి? ఈ
 మాయదారిదానితో రొప్పేమిటి! నా కొడలికి
 యీ ముద్రాప్రదాని మూలాన యెంత భయం పుట్టి
 పుట్టింటికి పోతా నంటున్నదో చూడ్రా. నీకే చెప్పేది.
 వింటున్నావా? ఓరి పరమదౌర్భాగ్యుడా! ఎట్లా
 నీతో. నిన్నేరా! ముం దా భారతిని అవతలికి గొట్టి
 తలుపులు ఘడియలు వేసి రా. పో రా. పోవేం. కాడి
 మానువలే నిలబడి చూస్తా వేమిటా?

[పెంటు ప్రవేశం.]

పెంటు—అయ్యా! తాథాఘోరీ జాబూ వచ్చింది.

(హడావుడి పడుతూ వచ్చును)

తాత—ఏమిటా! హడావుడి. ఒకటే పాడైన హడావుడి.

పెంటు—మీకీ జాబూ అండీ.

తాత—ఏం జాబు? నా కొంపమీద అర్ధరాత్రివేళ జాబులుకూడా యేమిటి ఖర్చం? ఏది? తగిలేవ్. ఎత్తి పడై.

పెంటు—(ఇన్నూ) దీన్ని ఫైనా ఖవర్ వుందీగా సాబ్.
(ఇచ్చును)

తాత—ఏడ్చినట్లే వుంది లేవోయ్ తెల్వీ...పో.

[పెంటు నిష్క్రమించును.]

తాత—(కవరు తలక్రిందులుగా ద్రిప్పి దీపం పెద్దది చేస్తూ) ఇవి ఇంగ్లీషక్షరాలు కాబోలు గొడవ.
(కవరు మూతి చించి) లోపల మల్లా అచ్చ తెనుగే వుంది. (చదువును.)

ప్రియ మైన నా ప్రణయసామ్రాజ్యలక్ష్మికి ముద్దులు.
నీవు వ్రాసిన వుత్తరంచూచి ఆనందభరితఁడ నయ్యాను.
నీ హృదయసరోవరంలో యీ మదనమోహన రాజ హంసను (నాగేశ్వరాపువంక భారతివంక మిట్టి మిట్టి చూపులతో నిట్టూర్పులు విడుస్తూ) విహరింపజేసి నందు లకు నా సర్వస్వము ధారాగతము సేయ నిశ్చయించు కొన్నాను.

ఇట్లు

నీ ప్రియ మైన తిక్కన్న.

[ఆ పుత్రరం చింపి నలిపి నలిపి భారతి మొగాన గొట్టి
విపరీత మైన కోపావేశంతో]

లేచిపో...సిగ్గులేని ముద్రప్రపుదాన. ధూ,నీ మొహం
మండ, అబద్ధా లాడితే పాపం బ్రద్ద లవ్వకుండా
వుంటుందా? చూడో! సిగ్గులేనివాడా! వ్యవహారాలే
యెఱగ దంటివే? ఈ వ్యవహారాలేమిటి? గోడప్రక్కనే
కాచుకొన్నాడు పోవే తిక్కన్న ... మా పాలబడి
యెందు కేడుస్తావ్ యెదురేడ్చు?

నాగే—(ఉత్తరం చూచి ఆదుర్దాగా) నాన్నా! భారతికి
వ్రాసింది కాదే.....లక్ష్మికి వ్రాసింది.

తాత—(పండ్లు కొలుకుతూ మొహంచిట్లించి) ఓరి పిచ్చి
మొద్దు,పిచ్చి మొద్దు కాన!(దగ్గర కొచ్చి నోరు మూసి)
నీకు తెలియదు పూరుకోరా! (కోపంతో) ఓసి నీ
మచ్చ మాయ. నా కొడుకు కాపురం నిలుపునా తీద్దా
మని చూచావుగా? పోవేం...పోతావా పోవా ...
మాదిగాడి చేత యీడ్పించాలా? ఊ.

నాగే—తొందర పడక నాన్నా!

తాత—ఓరి నీ దుంపతెగ. కొఱవితో తలగోక్కుంటూ
వుటో. నీ శాంతం మండిపోను.

నాగే—శాంతమే మనకి భూషణం నాన్నా!

తాత—ఏడ్చి నట్లే వుంది. నీ తెల్వి, నీపూ నల్ల కాడై
పోతే...పో అవతలికి.

నాగే—(వేడుకొంటూ) నాన్నా ! నాన్నా !

ఏ విశాలగభీర భావాంబర తలాన

ఏ తల్లి యమృత జీమూత యయ్యె

ఏరాజ సుకుమార పాడిజాత వనాన

ఏ జనని వరాల జాజి యయ్యె

ఏ సువర్ణమణి సింహాసన సీమలో

ఏ మాత సుమనోభీరామ యయ్యె ?

ఏ వీరకేసరి జీవితాటవి మధ్య

ఏ దేవి పచ్చిబాలింత యయ్యె ?

అట్టి.....

తాత—అట్టి కాదు నేలమట్టో.

నాగే— అట్టి సులలిత సుగుణ సుధాంజలి యగు

ఆంధ్రభారతి నిట్లు నిరాదరించి

వెడలఁ గొట్టినచో తెన్ను పుడమి కింక

తెగులు పుట్టకయుండునే తెనుఁగుతండ్రి !

[కాశ్యమీద పడును]

తాత—(పడ దోసి) అఘోరించిన ట్లుందిలే. నీ నీతి

నీవు...పుద్గరిద్దురు గాని దేశాన్ని...కదలవేమే

పిల్లా ! నీక్కాదూ చేప్పేది ? ఒక్క నిమిషంగూడా

నా గడపలో నిల్వటానికి విల్లేదు. పదవేం.

భార—ఈ నడి రాత్రివేళ యెక్కడికి పొమ్మంటారు ?

తాత—(హేళనగా) ఎక్కడికా! చక్కగా 'కమ్మని

సుఖం అనుభవించే చోటికి. పద (గెంటపోగా)

నాగే—(రెండుచేతులు పట్టుకొని) నాన్నా! నాన్నా!

తాత—(విదళించుకొని) నాన్నా లేదు, దున్నా లేదు.పో,
అవతలికి పో వేమే?

[గెంట పోవును]

నాగే—(పట్టుకొని) నాన్నా!

తాత—(విదళించి) ఏం.....వల్లు వాచి కొట్టుకొంటు
న్నావా? పల్లూడకొట్టేను. పో, అవతలికి...పోమ్మ
న్నది నిన్ను కాదటే? (పడత్రోయును. భారతి కీర్తన
పాడును).

కీర్తన

తండ్రీ! ఇదిటే ధర్మము?

కొండ విఱచి పైబడద్రోతువా?

నాబ్రతుకు భారమా?

తండ్రీ॥

తాత—పో, ముద్రప్రపు చచ్చినదాన(బైటికి గెంటి)ఇంకా
నా యింటిపట్టు కనపడ్డావంటే మట్టుకు మహమ్మాయి
చేశానే!

(తలుపులు విసురుతో వేసి, గడియలు వేసి, వెనక దీన
మొగంతో నిల్చున్న నాగేశ్వరాపు మొహం
కొట్టుకొని) అబ్బా! నీ దుంపతెగా. (తలెత్తి) ఏమి
టా? ఆ యేడ్పుగొట్టు మొహం? పద వేం యింట్లోకి.
ఎవరైనా నవ్వి పోతా రన్న సిగ్గుండొద్దు మొహానికి.

పుట్టావు పాడైన పుటక. ఈ తడవ ఆ తిక్కన్నగాణ్ణి
గుమ్మం తొక్కనీ చెబుతా. (అపారమైన దయతో)
రా! లక్ష్మీ! మా అమ్మా! ఈ దౌర్భాగ్యుడితో
నీ కెన్ని కష్టాలు వచ్చి పడ్డవే. పరాయిపిల్ల వనైనా
దయాదాక్షిణ్యం వుండొద్దు? ఎందు కేళ్ళొస్తేనే
సరా? పుట్టాడు పాడైన పుటక. ఇహ, ఆ భారతి
చచ్చింది వదిలిందిగా. రా! అమ్మా! లక్ష్మీ!

లక్ష్మీ— ఇంకా తెల్లవారిందాకా అట్లాగే చూస్తుం
డాలా? రండీ!

[తాత లక్ష్మీ నిష్క్రమింతురు]
నాగే—(పొంగి పొరలి వస్తున్న దుఃఖంతో)
ఇగురుమామిడి చిన్ని చిగురుకొమ్మలలోన
పట్టుజాకట్టు చూపెట్టుతనయ!
పూలదుమ్మలొ పొంగిపొరలు కమ్మదనాన
జలకేళి నల్పు రోజాకుమారి!
కోకిలమ్మల సన్నగొంతులో హాయిచే
సోయగ మొలికించు తోయజాక్షి!
అల్లారుముద్దుగా ఆనందలక్ష్మితో
రాజసమ్మిడెడి గారాలకూచి
అఖిల విద్యత్సభాంబోధి సుఖ సుధాక
ధాతరంగ రంగత్ప్రబంధ కమనీయ
డోలికా లోలయై, బ్రాహ్మి జోల వినెడి
నా తెనుగుతల్లి పులుల కంటబడె నకట!

ఎంత వున్నవాళ్ళకాపురంలో పుట్టినప్పటికీ యీ చేత గాని మూగతనం యెందు కొచ్చింది? స్వతంత్రం లేకపోవటంవల్లనే వచ్చింది. దేనికై నా స్వతంత్రమే మహాబలం. అటువంటి స్వతంత్ర బలసంపన్నుడేగాని వాడు బ్రతికున్నప్పటికీ చచ్చినవాళ్ళతో జమకట్టుకోవలసిందే.

అమృత నీహార బిందుగర్భమున బుట్టి
అతులిత సవరత్నాభరణాంగి వైన
ఆంధ్ర భారతి! యీ దుర్మదాంధు నింట
పరిభవదవాగ్నిలో బడి కరగితమ్మ.

స్వతంత్ర ధనం ఆర్జించే వఱకు యీ కొంపలో కాలు పెట్టను. పెట్టకూడదు.

[నిష్క్రమించును]

తెరపడును.

ప్రతినిధి అక్ష

తెనుఁగు తల్లి

ద్వితీయాంకము

1 వ రంగం, నదీతీరం

[ప్రచండ శపథం తీర్చుకొనేవఱకు అన్నపానీయాలు
ముట్ట నని తిక్కెక్కిన తిక్కవేషంతో
తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క—మాయ వేషధారులకు, అఖండ దురాశా పీడి
తులకు, కపటనాటకసూత్రధారులకు, అసహన
వీక్షణాలంకార సహస్రాక్షులకు, ఆయుర్భాగ్యములు,
అష్టైశ్వర్యములు, ఉగ్గుపాలతో నిచ్చి కడుపార
ప్రేమతో పెంచుకొనుచున్న లక్ష్మీ! నీవు లోక
మాతవా? ఈ బిరుదు నీ కెవ డిచ్చినది? కాదు
కాదు, నీవు లోకమాతవు కావు. లోక ఘాతకివి.
ఇకనుంచి నీ వీ బిరుదు తగిలించుకొని సంచరించు-
నీకెన్ని ఆరాధనలు, నివేదనలు, ముట్టగలవో
తెలుసుకొందువు. అట్లా చూచెద వేమిట? న్యాయ
మార్గవిధ్వంసకీ! నే నెవణ్ణో తెలుసునా?
నీ మహామారణగుణాలవల్ల తిక్కెక్కిన తిక్కన్నను.

లోకానికెల్లా నీవు లోకఘాతకివని తెలిసే పర్యంతమూ
నా కీ తిక్క తగ్గదు. లోకఘాతకీ! లక్ష్మీ! నిన్నా
రాధించు నీ రాకుమార్లు, కుబేర్లు, నాకాలిగోటికి
సాటిరారు. నాముందు నిలువలేరు. వాళ్లని తీసుకొని
నాపైకి దండెత్తెదవా లక్ష్మీ? పొరపాటు సుమా! ఆ
ఓబయ్యలంతా నిన్ను దీసుకొని నాపై దండెత్తటా
నికి చూస్తున్న మొగాలే లక్ష్మీ! నిన్ను చూచి గడ
గడ లాడువాళ్ళపై నీ పెత్తనం సాగినట్లు నా
ముందు నీ యాటలు సాగుతే యనుకొంటివా?

లేనికొంపపయి గాలి దుమారముగ దూకి

కూటికుండ పగులఁగొట్టు ఘనుఁడు
మున్నెన్నో కాపురమ్ములు గుండములవేసి

దిబ్బలు వెట్టి కందిన బలుండు
వారసత్వములకై పన్నాగములు పన్ని

మిన్నాగు మాడ్కి కూర్చున్న ఖలుఁడు
తనకన్న కూడఁబెట్టినవాని కనుగొన్న

శిరమువంచి సలాము సేయు చవట.

నీకు దాసానుదాసులై లేకితనము

తోడ, నీకాళ్ళు కళ్ళ కద్దుకొని వేడు,

కొని గడగడ లాడెదరుగాని నిరతంబు

నీకు మగలైన యే రీతి నిల్తు లక్ష్మీ?

నీ దురహంకారం నీకు మగఁడైనవాఁడే తీర్చేది.
అశఁడే నన్నునూ, నా ఆంధ్ర భారతిని పూజించేది.

లక్ష్మీ! నీవు నా వాణి కన్న లావణ్యం గలదాన
వనియా.....విష్టప్రీతులనావు? నా భారతికున్న నీతి
నియమం నీ కున్నచో లక్ష్మీ! నేడీ ప్రపంచమంతయు
యుద్ధభూమిగా వుండేది కాదుగదే! ఒళ్ళును పుల్కరింపఁ
జేసే తక్కు బెళ్ళులలో నుంచి వచ్చు,

చక్కదనమ్ముచే బర వ
శత్రుములోఁ బడవేసి, రేబవల్
పెక్కు విధాల వేపుకొని
బిక్క మొగమ్ముఁ దయారుజేసి నల్
దిక్కుల కంపి దుర్దశకు
దింపెడి సానికి నీకు, భేద మే
ప్రక్కను లేదు లక్ష్మీ! కన
రా! మఱి మీ నటనా విశేషముల్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—హేమిట్టా? బాబూ! సాలా గలాటాలో వుండా
ర్నీకీ?

తిక్క—పాపిష్టిలక్ష్మీవల్ల గలాటాలోనే వున్నా. విశేషా
లేమిటి పెంటు?

పెంటు—ఇశేషాల్కీ హేమండీ! బహుత్ అచ్చాగా
వుండాఖాలం లుచ్చాగా మారిందిగా. మీకీ హింకా
ధల్యా లేదండీ పండిత్ సాబ్?

తిక్క—(ఆదుర్దాగా) తెలియ లేదోయ్! ఏమీ టది?

పెంటు— హేమ్రూపుందీ బాబూ! నాగేశ్వరావ్ మర్మే
నేరింది నూశాహా?

తిక్క—ఇద్దరూ చేరింది?

పెంటు—ఖొత్తగా వొచ్చిన పిల్లా అండీ!

తిక్క—అది లక్ష్మి.

పెంటు—అలచ్చీ యేయేళా ఖాలూ పెట్టిందో బాబూ!

తిక్క—ఏం జరిగింది?

పెంటు—హేం జర్గిందా! తాథాఘాడ్కి హాఖూ
ఫెర్రి ఖఖూ తిర్గినై.

తిక్క—ఏం జేశాడు?

పెంటు—హేమ్రూ నేస్తాడ్. హిల్లాహాల్లాఖాడ్ నేస్తాడ్.
పాపం. వాదివహూ ఫెర్మాతుండ బారతి ఫిల్లా
లేదూ...ఆ లడ్కికీ హెల్లా కొట్లాక్.

తిక్క—నిజమేనా? నిజమేనా? నాగేశ్వరావ్ లేదూ?

పెంటు—హాయనీ మాటా లెఖానేస్తాడా బాబూ!
నాగేశ్వరావ్ ఘూర్ ఖూడా యేడకో లేనీ పోయీ
నార్.

తిక్క—(చేయి పట్టుకొని) భారతి లేదా పెంటు? భారతి
లేదా పెంటు? సిజంగా చెప్పు?

పెంటు—లేదా, లేదూ హానీ గదండీ మీకీ సెప్తా.

తిక్క—పోనీ యెక్కడికి పోయిందో చెబుదూ?

పెంటు—నాకీ సెప్పీ ఫంఫారండీ! నడిరేత్తి యేళా
బైట్కి కొట్టారంట. పొద్దునేడా ఖన్నడా లేద్.

తిక్క—(పెద్దపెట్టున పొంగి పొర్లుతూ వస్తున్నదుఃఖంతో)
భారతీ! నా ఆంధ్రభారతీ! ఏ పరమ కిరాతకుడు
నిన్ను వెళ్ళగొట్టెనే? ఆంధ్ర భారతీ! ఇంతలో
యింత ప్రళయం వచ్చి పడుతుం దని యెఱుగనే,
ఆంధ్రభారతీ! (పడిపోవును)

పెంటు—హేమ్మీ! బాబూ! మీ కీ సాలా తెల్సినవారూ-
లెగండి. అరే! అల్లా! నాకీ బమ్మత్యాపాతకం
సుట్టుకుండేట్టుగా వుందే! ఉజే! బాబూజీ! పండిత్
సాబ్! లెగండి, పోయీ, హేడన్నా హెట్కి
వొద్దాం. ఖదా! అరే! అల్లా! అబ్ మై క్యా కరూం?
హా... ఇధీ సూస్తే నాగుండె బేజారై పోయిందే.
హేమ్మీ గచ్చంతరం? ఆ... ఆ తాథాఘాడ్కి, బుద్ది
లేద్. పాపిట్టిదానీ మాటా యినీ, ఖొంఘా హీ కాడ్కి
తెచ్చాడ్. బుద్దిగల బాబూ యీ ఘోరం సూడా
లేకా దేశాంతరం లేసీ పోయాడ్. హింకా వుండదిగా
మాతల్లీ... పేదోళ్ళ పానాల్కి బలి నేస్తాన్కి. ఈ లచ్చీ
ఆతాథా నాకీ హింకా ఖల్ఖాలు పెట్టి హమేమా
తమామాగా సవారీ నేస్తార్లుండా. హింకా నాకీ నా
ఖరీ లేకాపోతే లేకాపోయేగానీ నాపిల్లా జెల్లాతో
నేనూ లేసీపోతా.

[నిష్క్రమించును]

తిక్క— (చేచి అటునిటు చూచుచూ) పెంటు! పెంటు!
ఆంధ్రభారతీ! ఎక్కడికి పోతివే? నీ కష్టాలు విని ఆద

గించువాడే లేడని పోతివా? నాగేశ్వరా! నీవు
 కూడా దేశాంతర గతుడ వైతివా? నా ఆంధ్రభారతి
 గతి యింకా యెవరు చూస్తారయ్యా! ఇన్నాళ్లు నేను
 గూడా నీ అనుపమాన భాషాభిమానం చేతనే గదా
 బ్రతుకుచున్నది. నా సంగతి తెలుసుగా నాగేశ్వరా!

చేతన్ గవ్వయులేదు, నాదు మొఱ

కొంచెంబైన గై కొంటకున్

దాతల్ లేరు, నిరంకుశప్రభుకళా

దౌర్జన్య పర్జన్య భే

రీతారావని నస్తి పంజరముగా

వ్రేలాడు యీ దేహమా?

నా తండ్రి! మన ఆంధ్రభారతికి పా

ణాధార మీధాత్రిపై.

పాపభూయిష్ట మైన దురంత ఘోర దాగుణమారణ
 విషదంష్ట్రీ! కుక్షింభరా వేశ దురాశ వినాశకారణ
 పక్షి! లక్ష్మీ! ఛీ!

నీ మూలంబునగాదె? నాదు మురళీ

స్నిగ్ధప్రసూనాంజలీ

ప్రేమారాధనమాగి, కప్పదిన దు

ర్భిక్షాగ్నిలో వేగి, నే

డీ మిన్నంటు విషాదగేయములతో

నేడ్చేడ్చి మున్నీరుగా

భూమి పొంగి తుపానుబట్టినది క

ల్కుల్ కొంపలో రక్కసీ॥

ఓ ఉన్నత పర్వతరాజంబులారా! ఓ గంభీర ఘోష
రోషావేశ చతుస్సముద్రంబులారా! ఓ భయంకరా
రణ్య విహార వరాహ వ్యాఘ్ర నానావిధ శకుంత
సంతానంబులారా! నా ఆంధ్రభారతి యెక్కడ ?
నా ఆంధ్ర భాషాదేవి యెక్కడ ? (నిష్క్రమించును)

తెరపడును.

2 వ రంగం. తాత గృహం

[తాత విచారగ్రస్తుడై యుండును.]

ఎందుకీ మాయదారి చదువులు. కూటి కొచ్చేవా ?
 గుడ్డ కొచ్చేవా ? ఉన్నదాన్ని పూడ్చి పెట్టడానికే గాని
 మతేం గాదు. చదువులు చట్టు బండలు గాను, నే నీ
 చదువులు చదివే యింత ఆస్తి ఆర్జించానా ? ఎమిటో !
 ఇదంతా కలికాల మహిమగాని మతేం గాదు. అయినా,
 యిప్పు డొక చిన్నా లేదు పెద్దా లేదు; ఎవరికి వారే
 పెద్దలు. మంచీ చెడ్డా చెప్పేవాళ్ళు లేరు. వినేవాళ్ళు లేరు.
 నా కాశ్చర్యం వేస్తుంది ! మా నాగేశ్వరావ్రతోటి
 వాడు బొర్రన్న. వాడొక్కడు కనపడుతున్నాడు
 పెద్దవాళ్ళ పేరూ, ప్రతిష్ఠా నిలపటానికి. వాడెంత వ్యవ
 హారంగా నల్లరిలో చెప్పుకో బడుతున్నాడు ? ఊళ్ళో
 యే వ్యవహారం వచ్చినా వాడొస్తేనేగాని పరిష్కారం
 గాదు. వాడి తల్లి యేం పూజ చేసుకొని కన్నదో;
 వంశరత్నాకర మైనాడు బొర్రన్న. మా అవిడా
 కనిపోయింది సుపు తుణ్ణి ... .. సుపుతా
 కొంప పీకరా అని. ఆ బొర్రన్న అసలు చెడుబాకీ
 స్నేహాలు పట్టేవాడే కాదు. మావాడు అట్లా
 కాదుగా. ఇంట్లో రంగులరాటాన్ని త్రొప్పేదాన్ని
 పెట్టుకొని లేకిముండా కొడుకుతో సరసా లాడిస్తున్నాడు.
 ఇది నాకు గిట్టుతుందా ? గిట్టకే చివాట్లు పెట్టానని
 లేచిపోయినాడు. వీడి మొగానికి బంగారంవంటి

లక్ష్మిని కడితే, యీ వరసను తంపుకు పోతాడా?
పోనీ! ఇంకోణ్ణి తెచ్చుకొని పెంచుకొంటా. కఱవా?
కాకిచేత కబురుచేస్తే చాలు. రే పీపాటికి చాలామంది
కొడుకులు నాయుంట్లో దిగుతారు. నేను మావాడికి
పనికిరాక పోయానుగాని, దేశంలోవాళ్ళకి పనికి
రాని వాణ్ణెనానా? చీమలకి బెల్లం చేదెప్పటికి గాదు.

[పెంటు ప్రవేశం.]

పెంటు— అయ్యా! తాథాఘాత్!

తాత— ఏమిటా! అబ్బాయిజాడా యేమన్నా తెలి
సిందా?

పెంటు— భారత్కి మొద్దుజాడా తెలిసిందీ బాబ్.

తాత— (మొహం చిట్టించుకొని) ఏడ్చినట్లే వుంది నీ
తెల్వి.

పెంటు— హాగ్గి హెత్కూటాన్గి ఫోతే మద్దెనా హీగ్గి
ఖన్నడ్డార్

తాత— ఆఁ. హా! సంతోషమే! ఇప్పుడీ వార్త
చెబుతేగాని, నా ప్రాణం నిల్వదని వచ్చావన్న
మాట... మాయదారి ముండాకొడక! మాయదారి
ముండాకొడక అని. మా కెనరు దొరికినా యిటువంటి
జెప్టలే దొరుకుతారేం? ప్రాగ్బానికి తోడు.

పెంటు— తిర్గి బేగీ హెత్కూటాన్గి పోయీ వస్తాన్
గదండీ.

తాత—మల్లా రావటంకూడా యెందుగ్గాని తద్దినం...పో

పెంటు—హెక్కడీ పొమ్మంటార్ ?

తాత—ఎక్కడికా ? వల్ల కాట్లోకి.

పెంటు—హక్డా బూడ్డా గదండీ.

తాత—నీవంటి గాడిదలకి పనికొస్తుందిలే...పోర్లా

ట్టాన్ని...పో. ఆట్టే వాక్క.

పెంటు—మీకీ ఖోంప నేస్తే ?

తాత—ఏమిటా ప్రలాపం ? పొగరు బోతుతనం ?

పొమ్మంటేను. వొళ్ళు వాచిందా ?

[పెంటు నిష్క్రమించును]

అడిగిన భత్యాన్ని మూడగట్టి అబ్బాయిజాడా తెల్సుకురారా అంటే, భత్యంకాస్తా యింట్లో పోసుకొని యెక్కడికి వెళ్ళాడో యేమో, మల్లా పందికొక్కల్లే మెల్లగా చేరాడు తిక్కన్న కనపడ్డాడని. ఆరివీడి దుంప తెగ; తిక్కన్న కోసమా వీణ్ణి పంపింది? (చూచి) ఏడి ? పోయాడల్లేవుండే ? ఒరేయ్ ! పెంటూ ! పెంటు!

(జీ, జీ, అని పెంటు తెరలో పల్కును)

తాత—ఆరి వీణ్ణి పెద్దపులెత్తుకుపోనూ. అడుగో! ఇక్కడే చచ్చాడల్లేవుంది. ఇట్లా వొకమాటు చావ్.

[జీ, జీ; అంటూ పెంటుప్రవేశం]

తాత—ఆరి, నీ జీ పాడై పోను. జీ అయ్యానుగా నీకు? పొగ

రెక్క కొట్టు కొంటున్నావా ?

ఇదిగో! బొర్రన్నగారితో నే నొకమాటాచి
పోమ్మన్నానని చెప్పిరా.

పెంటు—హర్షీ లేకపోతే.

తాత—చెవులు క్రిందుగా ముసుగు వేసుకు రా శకున
పక్షి. నిన్ను నేను చెప్పింది చేసి చావటానికి పెట్టు
కొన్నానా? సమాధానం చెప్పటానికి పెట్టుకొన్నానా?
పోయ్ చెప్పిస్తావా?

పెంటు—(మానము)

తాత—మాట్లాడవేం రా?

పెంటు—సమాధానం సెప్పొద్దన్నా ర్గదండీ! సావ
మన్నారా?

తాత—అఘోరించినట్లుగా నే వుంది. పోయి పిల్చుకురా!

[పెంటు నిష్క్రమించును]

కంటికి నిద్రలేక, వొంటికి సుఖం లేక నే నావరస
పడరాని పాట్లల్లా పడి లక్షలతరబడి సంపాదించా. ఏం
ప్రయోజనం? దక్కనిచ్చే కొడుకు పుడితేగా? ఇది
వటదాకా, పూళ్ళో నానా అల్లీ జనాన్ని తెచ్చి
మేపాడు. అది చాల కిప్పుడు దేశంలో వాళ్ళని
గూడా తోలుకు రావటానికి పోయాడు. ఆ నచ్చే
వాళ్ళకన్నా సిగ్గు భిడియం వుండొద్దా? తేరగా
వాళ్ళ తాతగాడి ముల్లె దాచిపెట్టినట్లు వస్తారు.
ఘూ...మనిషై పుట్టిం తర్వాత మానాభిమానా
లుండాలి.

[బొర్రన్న శనేశ్వరావు ప్రవేశం.]

బొర్ర—తాతగారు !

తాత—నాయనా ! వచ్చావా! ఇంతకుముందే పెంటును మీకోసం పంపించా. కూర్చోండి.

బొర్ర—(కూర్చుంటు) పెంటు కనపడలేదే మాకు !

తాత—వాడో త్రాగుబోతు ముండాకొడుకు. తాగి తందనా లాడుతున్నాడు కాబోలు. ఎబ్బే, యీ పెంటు చురుకైన వాడుకాడు.

శనే—నాగేశ్వరావు జాడా తెల్సిందాండి ?

తాత—లేదు తండీ !

శనే—బలే పని చేశాడు. కాదురా బొర్రన్న ! యీ వార్ధక్యంలో నాయనమ్మగారుంటే తాతగారింత కష్ట పడతారా ? నాగేశ్వరావు యిట్లా లేచిపోయే వాడేనా ?

తాత—(కన్నీళ్ళు తుడుచుకొంటు) అదుంటే నా ఖర్మం యిట్లా యెందు క్కాల్తుంది నాయనా ?...హాయిగా పార్వతమ్మవారి మాదిరి స్వర్గానికి లేచిపోయింది. నేనుగూడా పోకూడదు పోతే నా కీ నరకం వుండేది కాదు, మావాడి కీ కంటకం వుండేదీ కాదు. (చప్పు డవటం విని) ఏమిటా చప్పుడు? ఎవడో అక్కడ ?

బొర్ర— పెం టొస్తున్నాడేమో లెండి.

తాత— పెం టిప్పు డప్పుడే రాడు నాయనా! చుట్టుపట్ల కల్లా సుగంధంచల్లే సెంటుబుడ్డి యింకా వుందేమో నని పోకిరీమూక జొరబడటం మామూలైందిగా నాయనా! అదే నా కొంప కింశ తిప్పలుతెచ్చింది.

శనే— . మీచేతిలో పెరిగిన పిల్లేగదండి?

తాత— పిల్లే, పాడై నపిల్ల. ఇంతకూ ఆ తిక్కన్నగాడి స్నేహం మావాడు పట్టకపోనుగా... యీ భార తిట్లా గడేకా రయ్యేది కాదు.

శనే— ఆ పిల్లని తిక్కన్న కిచ్చిచేయటం మీ నాగేశ్వ రావు కిష్టమేమో, పోనీ అట్లా చేయకపోయినారా?

తాత— ఆ దేబిరగొట్టు మొహానికిచ్చి చేస్తే పిల్ల సుఖ పడే దెట్లా? తను దూర సందులేదు గాని మెడకో డోలా అన్నట్లు ఆ తిక్కన్నగాడికి పెళ్ళా మెందుకు?

శనే— తాతగారూ! నాదొక మనవి.

తాత— ఏమిటో చెప్పు నాయనా !

శనే—మన బొర్రన్న పెండ్లినిమిత్తం ఆలోచించటానికి వచ్చా.

తాత—మంచిదేగా నాయనా! అసలా భారతిని బొర్రన్న కిద్దా మని నేనెంతో ఆశపెట్టుకొంటే అ దీమాదిరి బ్రద్దలైందిగా.

శనే—మతేం బ్రద్దలు గాలేదు గానీండి, మీరు సమ్మతిించే పక్షంలో, నే నొక సలహా చెబుతా వింటారా?

తాత—అయ్యో! వినకేం ! అవశ్యం వింటా నాయనా!

శనే—తిక్కన్నని తిరిగి చూడకుండా ఖైదుకు పంపటం, బొర్రన్నకు భారతి నిచ్చి చేయటం, నాగేశ్వరావు వచ్చేలోపల చేశామంటే గోల చల్లారిందని విని వస్తాడు.

తాత—బాగానే వుందిగాని భారతి వప్పుకోవాలిగా.

శనే—మీకెందుకు మీరు నాతోరండి, వప్పుకొనే టట్లు చేస్తేనే సరి. ఇందులో మీరుమట్టుకు భారతిమీద అనుగ్రహం చూపాలి!

తాత—చూపకపోవటమేం నాయనా! అది నేను పెంచిన పిల్లగాదా? దానికి నాకంటే వేతే దిక్కు మొక్కు యెవరున్నారు?

[తిక్కన్న ప్రవేశం.]

తిక్కన్న—తాతగారు! నమస్కారం. నాగేశ్వరావు వున్నాడా?...ఈ మనుమడి మీద అనుగ్రహం తప్పినట్లుందే? శనేశ్వరావు! నాగేశ్వరావు వెక్కడి కెళ్ళాడో నీకు తెలుసా? ఓహో! బొర్రన్నా వున్నాడే? నీకూ తెలియదటా?...మీరంతా కలవాళ్ళు కాబట్టి పేదవాడితో మాట్లాడటం నామర్దా పని. పాపం, తాతగారికి నాయనమ్మగారు పోయినప్పటినుంచి అన్నీ కష్టాలే.

తాత—(మొహంచిట్లించుకొని) చాలే వెధవ పరామర్శ. మళ్ళా దేన్ని లేవదీసుకు పోవటానికొచ్చా?

తిక్క—(నవ్వుచు) వినావా? శనేశ్వరా! తాతగారి పరాచకం.

శనే— ఇందులో పరాచక మే ముందిరా?

తిక్క— లేక పోతే సరేగాని, లేవదీసుకు పోయిన
వాడెన్ని గుండెల్లో యిక్కడి కొస్తాడా?

తాత— ఇళ్లలో జొరబడే కుక్కకు సిగ్గా శరమా? చెప్పు
దెబ్బలు తింటానికి వస్తూ వుంటుంది, పోతూ వుంటుంది.

తిక్క— రోజూ యింత రొష్టుపడకపోతే దానికూడా
యింత కూడు పడేస్తే కావలి కాస్తూ పడుంటుందిగా.

శనే— పెద్దల్లో పరిహాసం పనికిరాదు.

తిక్క— (రోషావేశంతో)

ఓరి ! శనేశ్వరా ! తెలిసె

నోరి ! దురాత్మ ! భవన్మహా దురా

చార కథా ప్రపంచ ఘన

సాహస కార్యము కట్టిపెట్టు; లే

దా, రుధిర ప్రవాహమున

తావక దేహము నిల్వబెట్టు, నీ

ధీరతనమ్ము కన్నొనెద దేనికి

వట్టి వృధా ప్రలాపముల్ ॥

[నిష్క్రమించును]

తాత— ఆరి టక్కరి ముండాకొడకా ! ఏంతలో కూనె
గండైనావురా?

శనే— కానీయండి. వీడి ప్రతాపం ఏమాత్రం
త్వరలోనే చూపిస్తా. (నిష్క్రమింతురు)

[తెరపడును]

తెనుఁగు తల్లి

తృతీయాంకము

1 వ రంగము, నదీతీరము.

[కృశీభూత శరీరురాలై భారతి ప్రవేశము.]

కీర్తన

పోవే! ఇంక నీవో ఆశా!

లేదే! అపేక్షా! పరీక్షా! నిరీక్షా!

బ్రతుకే వృధా ఆశా; ఆశా ॥పో॥

లేరే! కృపాశుల్ నీమొఱలు వినన్

పోవే! నీవో ఆశా! మహాదురాశా. ॥పో॥

సమస్త చరాచర జీవకోటి కయి నానా కష్టాలుపడి,
కడుపు తీపితో బిడ్డల్ని మోయుచున్న భూమాతా! ఈ
ఆంధ్రభారతి నీకు భారమా? కూడూ, గుడ్డా కఱవై నిలువ
నీడలేక, దిక్కుమొక్కు గానరాక, నిస్త్రాణచే అల్లాడు
చున్న యీ బిడ్డపై జాలిలేదా? ఓ భూదేవీ! నీ హృద
యంలో చల్లని కరుణారసం లేదా? నా కడగండ్లు కన్న
డటం లేదా? బొమికల గూడైన ఓ తెన్నుచేడియ!
క్షమాగుణ సంపన్నురాలైన యీ భూజననిక నీ బ్రతుకు
భారమే కాబోలు. మిన్నకున్నది.

నీ కెవ్వరింక దిక్కు? దిక్కుమొక్కులేని వారి జీవితం నిరర్థకం. ఆ సువర్ణసౌధాలవారికే, అఖండ భూమండలాధిపతులకు, ఆ సుకుమార కుమారులకు పనికిరాని జీవితం వ్యర్థం కాదా? లేకున్న వారు నిన్నిట్లేల చూచెదరు? కనుక ఈ మృతకళేబరముపై అపేక్ష వీడి ప్రాణాలు వదలి నీ తలదండ్రుల దగ్గరకు పొమ్ము. ఆంధ్రభారతీ! తలదండ్రులేని బిడ్డలకు తరుణోపాయ మాఖరి కిదియే! గంగాభవానీ! త్రిలోకైక పావనీ!

మండువేసంగిలో మలయమారుత మిచ్చి
కాపాడుకొనుచున్న కన్నతల్లి!
జడివాన పడునాఁడు కడుసంభ్రమము నిచ్చి
మేరు వెక్కించు బంగారుతల్లి!
చలిగాలి కసరి విసరు రోజు బల మిచ్చి
ప్రభ సాగఁజేయు వరాలతల్లి
సర్వ పర్వదినాల గర్వాతిశయమిచ్చి
ఆశీర్వదించు ముత్యాలతల్లి!

స్వర్ణ కేదారఖండ భాస్వత్ప్రదీప
రూపరేఖాశలక లక్ష్మీపతాక
మాంధ్రభారతి కింక నీ యండఁజూపె
కలుపుకొనుము నీలోన గంగాభవాని!

[గంగలో దూకి కొట్టుకుపోవుచుండును]

(తెరపడును.)

(Next scene విచారగ్రస్తుడైన తిక్కన్న ప్రవేశం.)

కీర్తన.

ఓసీ ! సురమదగజగమనా ! కనవే కనవే !

మృదుపాణి ! నామృదువీణారాణి !

నా గానామృతపాణి ! కనినావే ?

మృదుమధుజీవనా ॥ ఓ ॥

ఎంత తిరిగిననూ ప్రయోజన మేమున్నది? ఎవర్నడిగిననూ తగినజాడా విప్పిచెప్పటం లేదు. నడిరాత్రివేళ ఆ పరమలుబ్ధాగ్రేసరచక్రవర్తిచేత గెంటబడటంవల్ల యే పెద్దపులితోటనైనా పడెనా?

(గద్గదికమున) నా ఆంధ్రభారతి! నీ వీ తెనుగుగడ్డపై జీవించియున్నమాట వింటినా...చాలు. ఈ దిక్కులేని బొందిలో ప్రాణాలు పెట్టుకొని జీవించుచుందునే! నా ఆంధ్రభాషాలలామా ! ఇంకా నాకంటికి కట్టవైపోతివా? (ముందు చూచి) ఆ యేట్లో కొట్టుకొస్తున్నది శవంగా వున్నదే? పాపం దిక్కు మొక్కులేని జీవితాలు యిట్లా యేట్లోబడి యెన్ని కొట్టుకు పోవుచున్నవో? స్త్రీశవంగా వున్నదే? (సమీపించి పెద్దగా) ఎవరోకాదు ఎవరోకాదు, నా ఆంధ్రభారతి! నా ఆంధ్రభారతి!

(అని గంగలో దూకును.)

[పిమ్మట విషాదవాద్యములు వాయిచుచుండవలెను.]

(Next scene) తీయవలెను.

[భారతిని చేతుల్లో పెట్టుకొని బురదగుడ్డలతో, తిక్కన
ప్రవేశం]

(శవాన్ని దింపుకొని)

తిక్క—నా ఆంధ్రభారతి! నన్ను వదలిపోతివా? నా
ఆంధ్రభారతి! నిన్ను విడిచి నేనీ పాపిష్టి జీవితం
గడపుకొనుచుందు ననుకొంటివా? నా ఆంధ్రభాషా
స్రవంతీ! ఆ ధనపిశాచి, ఆ కఠినపామాణహృద
యుఁడు, ఆ ఘోరకార్య ఘటనా కిరాతకుఁడు, ఆ
సాధుజనప్రాణఘాతకుఁడు నిన్ను వెళ్ళగొట్టిన
వార్త విన్నప్పటినుంచి, నిరాహారదీక్షతో నిరాధార
కుక్షితో నిద్రమఱచి నీకోసం దశదిశలు వెతకి బక్క
చిక్కియున్న నాపై కోపమా? నా ఆంధ్రభాషామ
తల్లీ! నన్నెవరి కొప్పచెప్పిపోతివే?

మునుపు నీ చిరునవ్వు మువ్వల ధ్వనికాదె
తెనుఁగు కోడెలకు తెచ్చినది సాగసు?
వెనుక నీ రవ్వల వెలుఁగులో జగికాదె
తెనుఁగుతోటలకు పెట్టినది వన్నె?
మొన్ననీ కమ్మని ముద్దుముచ్చట కాదె
తెనుఁగు కీరితికిఁ గట్టినది మేడ?
నిన్న నీ కన్నీటి నీలాలు పడికాదె
తెనుఁగు జననిని ముంచినది జలధి?

నేడు నీ దిక్కుమొక్కులేని గతికాదె
ప్రళయకాల భయంకర వాహినీ వి
శేషమై నిన్ను మ్రింగవచ్చినది తుదకు?
చనెదవా? నాదు ఆంధ్రభాషాలతాంగి.

[మీదపడి యేడ్చుచుండును]

ఓ తెనుగు తండ్రుల్లారా! ఓ దయామయుల్లారా!
ఓ స్వదేశభాషాభిమానుల్లారా ! ఓ ఆపదుద్ధారకు
ల్లారా! మీకు మీ ఆంధ్రభారతి యిక్కట్లు కనిపించటం
లేదా? తెనుగు తండ్రుల్లారా? కనిపించటం లేదా?

అకటా! నా సుగుణప్రసూన కవితా

వ్యామోహినీ స్వర్ణ వ
ల్లిక, నా మంజుల వాక్సధాజలధికే
భీమాధురీ రత్న పీ

చిక నా పున్నెపు టాంధ్ర భారతి కటా!

జీవించుట మీకు గి

ట్టక నట్టేటను ద్రోసిరా? తెనుగుబి

డ్డా! జాలి లేదేమిరా?

నా ఆంధ్రభారతి! నిన్ను నా ప్రాణాలకన్న తీపిగా
జూచుకొనుచుంటినే! నేనేమి నీకు కష్టం కల్గించా నని నన్ను
విడిచిపోవు చున్నావే? నా ఆంధ్రభారతి! నన్నుగూడా
నీతో తీసుకొని పొమ్ము. తీసుకొని పోవా? ... ఇంకనూ
స్పృహరాకున్నదే? ... ఓ పాపిష్టి ధనమదాంధులారా!
ఓ పరభాషా వ్యామోహ పిశాచదాసదాసాధముల్లారా!

ఓ స్వదేశాభిమానశూన్యుల్లారా ! మాతృద్రోహు
ల్లారా !

ఓరి ! కృతఘ్నులార ! స్వకు

లోన్నతి మాపెడి మూఢులార ! మీ

పోరుష మిద్దిరా ! పడిన

పాట్లకు సైపుచు నాంధ్రజాతి దు

ర్వారయశఃపతాకమును

బట్టిన తల్లిని చంపుటయ్య ? చ

ల్లారెనటయ్య మీకనులు ?

అయ్యరులార ! ముదమ్ముఁ జెందుడీ.

నా ఆంధ్రభాషాలలామా ! నీకు నేఁ డెంతగతి పట్టి
నదే ? నా ఆంధ్రభారతి !

[ఏడ్చుచూ భారతిమీద పడి వుండును]

కూలివాఁడు ప్రవేశం.

కీర్తన

రేపు మాపు కూలిదొరే మోసేదొ రోరు

కాసేదొ రోరు కూలిరాజుకసరి

పడిన నిలుచునటే భూమి ?

కడలినడుమమును గదటే ?

పిడుగు లపుడు పడవటే ?

అడలక, అలయక, అలగక, అఖిలధరణి తనియగా రేపు॥

కూలి— ఓరండి బాబు మీరో ?

తిక్క— దిక్కులేనివాళ్లం.

కూలి— ఆ ఆడకూతు రోరండి?

తిక్క— నా యిల్లాలు నాయనా!

కూలి— అయ్యోపాపం! యేట్టోపడిందా యేటండి?

తిక్క— అవున్నాయనా! దిక్కు మొక్కులేనివా శేట్టో
పడాల్సిన కాలమేగా నాతండీ! పాణం వుందో
లేదో నాకు తెలియటంలా, నీవుచూద్దూ?

కూలి— (దగ్గరకొచ్చి చూచి) నీళ్ళాటే తాగలేదు
గానండీ (నాడి చూచి) పానం వుండది లెండి.

తిక్క— (ఆదుర్దాగా) ఉందా నాయనా? ఉందా నాయనా
పాణం? (ఏడ్పుతో) నా ఆంధ్రభారతి! నా సర్వస్వం
ధారపోసి కాపాడుకొంటా.

కూలి— మీరట్టా గోలెట్టకండి. కొంచెం పానం పోసు
కోనీయండి. ఈ, మా తల్లి కెంతకట్టం పుట్టి యేట్టో
పడ్డాదో నండి సామీ?

తిక్క— నాయనా!

కూలి— మీ కట్టాలు తీరిందా? కా మా యింటికాడ
వుండండి. మాకుండ దాంట్లో మీ కేం లోపం
నేయంలెగండి.

తిక్క— ఆపద్బాంధవా!

ఇన్నివరాల మేడలు మ

టిన్నిసువర్ణపు దేవిడీలు ము

న్నెన్నియొ చోట్ల కట్టుకొని

యేలిన యీ సుకుమార రాజ సం

పన్నులు మోయలేని కడు

భారముమోతువ? కూలి తండ్రి! ని

న్నెన్ని తరాలకు మఱువ

దీ మృదువాణి మదీయ రాణియై.

కూలి— సామీ! మీ యంటోర్ని మోయటం మాకేం
బర్బు లెగండి. మఱి మాయంటి పేదోళ్ళ కొంపలు
పున్నెంగట్టుకొనే దేలాగండి? నా తల్లి కొంచెం పూపిరి
పోసుకుండట్టుంది.

భార—(ఆవులింతతో) అయ్యా!

కూలి—(ఆదుర్దాగా) మా తల్లీ! మీ కేం పర్వా లేదు
లెగండి, మీ పెనిమిటి యీడ్లే వుండారు.

తిక్క—నాయనా! ఏంకావాలో యేమో.

కూలి—సూత్రా గదండి, యింటికాడ కెత్తికెళ్ళాక.

[ఇనెస్పెక్టరు పోలీసులు ప్రవేశింతురు]

ఇనె—ఎవడో నీవు?

కూలి—(అదరిపడి) కూలోడ్లండి.

ఇనె—తిక్కన్నెవరు?

తిక్క—(నిర్లక్ష్యంగా) నేనే.

ఇనె—ని న్నరెప్పు చేశా.

తిక్క—నేను నిరపరాధిని.

కూలి—(గడగడ వణుకుతుండును.)

ఇనె—అపరాధివే. కాశినాథుని తాతగారింట్లో పడి

సొమ్ము దొంగిలించుకొచ్చి నిరపరాధి వంటావేం;
రాస్తేల్ పటప్.

భార— (లేవ పోతూ) అయ్యా! వా రే పాపం...

కూలి— నీకెందుకు నీవు మాటాడకమ్మా మాతల్లి.

ఇనె— ఆ మెవరారీ?

కూలి— ఆయనగో రిల్లాలండి. కాల్జా శేట్టో పడితే
యిప్పుడే బైటికి లెగదీశామండి మాప్పబోబ్బి.

ఇనె— తిక్కన్నా! అనవసరంగా మాట్లాడక పద. ఏయ్
హన్డ్రెడ్ ఫోర్ బేడీలు వేయ్.

పోలీ— రావయ్యా చేతులు రెండూ దగ్గటికి పెట్టు.

తిక్క— వేయండి నాయనా!

[చేతులు జోడించి దగ్గటికి పెట్టి]

నను నైకొన్న కళాప్రపుల్ల తరుణీ!

నా ఆంధ్రవాణీమణీ!

నిను నట్టేట మొసళ్ళకు నను సదా

నిల్వెట్టు సంకెళ్ళకు

ధనగర్వాంధులు నొప్పు జెప్పునటు లీ

ధాత్రీ విధాతృండు వారి

సెను గాబోలునె; దుఃఖసాగరములో

జీవించి జీర్ణింతుమే.

ఇనె— (నెట్టుచు) పదా, గోలపెట్టక.

భార— (కాళ్ళు పట్టుకొని) అయ్యా! వా రేపాపం
యెఱుగరు.

ప స్తులతోఁ గృశించి పయి

వస్త్రముతో శయనించి భూమిపై

ప స్తు పరున్న వారికయి

వజ్రశరీరము నీరయి గటా

ప్రస్తుత మేటిలోబడిన

భారతిప్రాణము నిల్పి గాచు కొ

న్న స్తవ నీయుండైన కవి

నాథుని బోవగ లేవ? సోదరా !

[ఇనెస్పెక్టర్ కాళ్ళమీద పడును]

ఇనె—(పడద్రోసి)మావల్ల కాదు పో, అవతల్కి; తిక్కన్నా

పదవేం. (నెట్టును)

తిక్క—(ఆవేశంతో)

కంటిరటయ్య ! ఓకరుకు

కట్టిన తెన్ను బలాధ్యులార ! మీ

వంటి మహాత్ము లుండినను

భారతి కే గతిపట్టెనో; జగ

త్కంటకమైతి మేము గదె

గ్రక్కకె దుఃఖము ఆంధ్రభారతీ !

మింట పరాత్పరుండు మన

మీదనె క త్తిని దూసి దూకనే

[ఇనెస్పెక్టరు పోలీసులు నెట్టుకొని పోదురు]

భార—(బిగ్గరగా) ఓ కవిసార్వభౌమా ! ఓ ఆంధ్రభాషా

భిమాన ధౌరేయా ! [యేడ్చును]

కూలి—మాతల్లి యేడ్వకమ్మా ! నా పానాలు ధార
పోసియైనా నీ పెనిమిటిని యిడిపించు కొత్తాను. నీ
వితకుమునుపే కదమ్మా మా తల్లి ! పానాలుపోయి
బైట పడింది. ఏడ్వకమ్మా ! ఏడ్వక.

ఈణ్ణే మా యి ల్లుండది. పోదాం పద. అన్నింటికి
దైవమే వుండాడు. నీ ఆయన పానాల్ని నాపానం
అడ్డం వేత్తాను పదమ్మా ! ఇదెంత మూరఖపు పపంచమో
మీ యంటి దమ్మాత్ములంటే గిట్టకుండా వుండది.

[ఓదార్చుకొంటూ నిష్క్రమించును]

తెరపడును.

2 వ రంగం. తాతగారిల్లు

[తాత ఆలోచనా నిమగ్నుడై గీతాపారాయణ చేయుచుండును.]

తాత.— పరిత్రాణాయ సాధూనామ్! వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥ పెంటూ! పెంటో! ఎక్కడ చచ్చావురా? మలపగాడిద కొడక! మలపగాడిద కొడకా అని. ధూ!పిలిస్తే పల్కని యీత్రాగుబోతుముండాకొడుకుతో నా కన్నివిధాల చా వొచ్చి పడ్డది. నేను ధ్యానంలో వుంటే సరి; సందుదొరికింది, మెల్లగా జారటానికి. తుప్పదల గాడిద కొడుక! తుప్పదల గాడిదకొడుకా అని రా...ఇంటికి, చెబుతా! ఎబ్బే! ఇటువంటి అల్మీరకాన్ని గొడ్డుని బాత్తున్నట్టు బాత్తుంటేగాని తిన్నగా పడి వుండరు.- పరిత్రాణాయ సాధూనామ్, వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—అయ్యా! తాథాఘూర్! నాకీ ఫిల్సా రైందుకు?

తాత—ఎందుకా! చంక నాకటాన్ని.

పెంటు—మీకే భోఫం సేస్తానీ నేనేదొర్కానేమండి?

తాత—అయింది. ఆరి తుప్పదల గాడిదకొడక! నీవు

కూడా బోకరించటం నేర్చావ్? వుందువు గాన్లే

బోకరించి, వుందువుగాని. ఎప్పటికప్పుడు మీజాతి

కొకచెంపన డొక్క మాడుస్తుంటేగాని, మాట

వినరా! ఇట్లా పొట్టనిండా మెక్కించబట్టే కాదూ
యీ వరసన బలిసి సమాధానం యిస్తున్నావ్.

పెంటు—మీకీ సమాధానమ్.

తాత—నో ర్నయ్.

పెంటు—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడును)

తాత—పుండాకోరా! పుండాకోరా అని చచ్చినట్టు పడుం
డలేక ఏమిటా పొగరుబోతుతనం? నోరు మూసుకొని
చావలేవ్ ?

పెంటు— (నోరుమూసుకొనును)

తాత— ఎక్కడికి చచ్చావ్? ఇక్కడ చావరా అంటే
పోయి...బొర్రన్నగార్ని శనేశ్వరావుగార్ని పిల్చు
కురా; పోవేం.

పెంటు—(నోర్మూసుకొని నిష్క్రమించును)

తాత—ఎబ్బే! ఇంట్లో రొప్పుకంటే వీడి రొట్టెక్కు
వైందేముందు. ఎట్లా వీడితో రోజులు గడపటం?
పరిత్రాణాయ సాధూనామ్ । వినాశాయ చ దుష్కృ
తామ్.

[పెంటు నోరుమూసుకొని వస్తున్నారన్న సంజ్ఞచేతులతో
చూపటం విచిత్రంగా చూచి]

తాత—ఈ అభినయం ఏమిటి? ఈ చేతు లూపటం
ఏమిటి? [పెంటు ఆ మాదిరిగానే దగ్గటకొస్తుండగా]
ఓరి త్రాగుబోతు ముండాకొడక! మదించి కొట్టుకొం

టున్నావా యేం, కలేబడతావా యేమిటా ?
దూరంగా వుండ మంటేను.

[బొర్రన్న శనేశ్వరావు ప్రవేశం]

శనే— ఏమటండి తాతగారు!

పెంటు— హేమి లేదండి మీకీ వస్తుండా రనీ సెప్టా
వుంటే గడబిడా సేతుండార్.

తాత— (ముహం చిట్లించుకొని) ఏడ్చినట్టే వుంది నీ
చెప్పటం. కూర్చోండి నాయనా! తిక్కన్న పట్టు
పడ్డాడా?

శనే— పట్టుపడ కెక్కడికి పోతాడండి?

తాత— ఎక్కడ చిక్కాడు?

పెంటు— శనయ్యగార్కి తల్సుకొంటే యేడపడితే
ఆడే సిక్కుతాడ్.

తాత— అఁ. హా సంశోషించాలే, నీవు కట్టిపెట్టు.
అరెష్టు చేశారా?

శనే— అరెష్టు చేశారండి, రేపే విచారణ. ఇందులో
మీరు చాలా బందోబస్తుగా సాక్ష్యం పెట్టుకోవాలి.

పెంటు—మీకీ వుండార్గదండి.

తాత—వుండార్కోర్! నిన్నుగాదట్రా మాట్లాడొద్దన్నది.
పో, అవతల్కి. నాయనా! సాక్ష్యంగూడా మిమ్మె
పెట్టుకోవచ్చా?

శనే—(ఆలోచించి) పెట్టుకో వచ్చులెండి.

పెంటు—నాకీ ఫస్కిరానండి?

తాత—(కోపంతో) నోర్సుయ్. వళ్ళు వాచిందా?
నాయనా! ఈ ఘోరం కళ్ళారా చూచినవారు
మీరుంటే యింకా కావల్సిం దేమిటి?

శనే—ఏమీ అబ్బిరేదు గానీండి,

తాత—నాయన.

శనే—తిక్కన్న మిమ్ము స్పృహ తప్పినట్లు కొట్టిన జాడా
కన్నడాలి. డాక్టర్ సర్టిఫికేట్ కావాలి.

తాత—కట్లు కట్టించుకొని దాని కెంతైనా పెట్టి డాక్టర్
సర్టిఫికేట్లు తెప్పిస్తా.

పెంటు—హింకా యేమండీ. ఆ తిక్కన్నఘాడ్కి సిచ్చా
ఫడిం దన్నమాటే.

తాత—సరేలేద్దూ సంబరం. ఆ భారతి జాడా యే
మన్నా?

శనే—తిక్కన్నగాడు భారతిని కలుసుకొన్నప్పుడే
అరెష్టు చేసింది.

పెంటు—అరే అల్లా! హైతే బారత్కి గతి?

తాత—ఆరి నీ యిల్లు వల్ల కాడైపోను. నీ కెందుకురా
పోది? నోర్సుయ్కొని పడుండలేవ్?... అయితే
భారతి యెక్క డన్నట్టు నాయనా?

శనే—కూలివాఁ డెవఁడో తీసుకుపోయినా డట.

తాత—ఆరి వాడి దుంప తెగ. వాఁ డెక్కడ దొరి
కాడు? లాక్కురాక పోయినారా నాయనా?

శనే—అంత సాహసం మాకప్పుడే యెక్కడి దండి !
మీరు వెళితే గాని కదలిరాదు.

పెంటు—అరే ! నాకీ హెళ్లీనా ?

తాత—(పండ్లు పట పట కొరికి) తెంపిన్నరతెంపి;
నీవో లెళ్ళా ? దాన్ని నేనుగా తీసుకొచ్చి బొర్రన్న
కొప్పజేప్పేది.

తిక్కన్నగాడికి కఠినశిక్ష పడటాని కెంతైనా ఖర్చు
పెట్టా లనుకొన్నా. అంత మందుకు పోతున్నది.

పెంటు—ఆ సమ్మక్ హారాం చేసినదాన్ని.

తాత—కూడా నీ వేమిటా తానాతందానా ? (కన్నీళ్ళు
తుడుచుకొంటూ) ఈప్రయత్నాలన్నీ అయిన తర్వాత
తన్నా, మా నాగేశ్వరావు వస్తాడా తండ్రి ?

శనే—మీ రట్లా కన్నీరు పెడితే, చిన్నవాళ్ళకి చాలా
ప్రమాదమండి. కుశలంగానే వస్తాడు. బిడ్డ లిట్లా దేశ
దిమ్మరు లైతే పిల్లలఁ గన్న తండ్రికి సుఖమెక్కడిది?
బిడ్డలకోస మెన్ని యిలు

వేల్పుల కాళ్ళకు మొక్కి మొక్కి, యీ
గడ్డపయిన్ సుఖంబులకుఁ

గర్వయి పోయెడి పెద్ద నూతిలోఁ
బడ్డ యనుంగు తండ్రిని, శు

భంబుగ నొడ్డునజేర్చు నాతఁడే
బిడ్డఁడుగాని, యిట్లుగు

బిడ్డఁడు గొడ్డలిగాదె నెత్తిపె ?

తాత—యథార్థంగా అంతే నాయన!

శనే—నాగేశ్వరావు కేం పర్వాలేదులెండి, వస్తాడు.
మీరుమట్టుకు అనుకొన్నట్టుగా తయారుగండి. వస్తాం.
(లేచును).

బొర్ర—భయపడకండి తాతగారు! మీకేం ఫర్వా
లేదు. శలవు.

తాత—ఇంకా భయ మెందుకు తండ్రీ! జోడు నేతా
లల్లే మీరుంటే (పంపిస్తూ) నా ప్రయత్నాల్లో వుండ
మన్నారు గాదూ? (నిష్క్రమింతురు)

పెంటు—హీశ్యమూలంగానే యీ ఖాపరానీకీ హింతా
తిప్పల్ వచ్చింది. అరే! యీ నమ్మక్ హారాలూ
ముసులోడ్కి పైతానై పట్టారే. కాకికీ బిచ్చం
పెట్టలేని హీడ్కి, హింతా ఖర్చులో పడ్డాడ్!

(నిష్క్రమించును)

తెరపడును.

3 వ రంగం. బొంబాయి పెద్ద బజారు.

[నానారకాల హోదాలు గల మనుష్యులు రిక్షాల మీద, మోటార్లమీద, సైకిళ్ళ మీద, ట్రాములమీద కూలివాళ్ళతో మహాకోలాహలంగా వస్తూ, పోతూ వుంటారు. నాగేశ్వరావు మాసిన గుడ్డలతో ప్రవేశం.]

నాగే—ఈ ఉత్తర దేశీయులు ఎంత ఆత్మ విశ్వాసం గలవారు? ఎంత స్వదేశభాషాభిమానం గలవారు? ఎంత అప్రైశ్వర్య సంపన్నులు? ఆహా ఇంతటి స్వదేశ మాతృపూజాధురంధరుల్ని, సంగ్రామరంగపరాక్రమ వీరసింహుల్ని, సురుచిరాకార సుకుమార సౌందర్య వంతుల్ని, సులలితవాఙ్మాధురీ దివ్య సాహిత్య కల్పతరువుల్ని, అన్యోన్యసాంగత్య సౌభ్రాతృత్వ సాంప్రదాయ సద్యశోధనుల్ని, గన్న యీ దేశమాత ధన్యురాలు. కాని యీ దేశ గ్రామసీమల సౌభాగ్య మింత గొప్పగా లేకుండుట చేతనే, నేను కొంత గర్వించుచున్నాను. నా తెనుగు దేశాన్ని చూచు కొని మురియుచున్నాను.

కఱకు శత్రువుల చిక్కని గుధిరమ్మును

పొంగించి తడిపిన పోతుగడ్డ

మురుగు దీనజనాళి మొఱలోని మోడును

చివురింపజేసిన చేవనేల

సకల దిగ్గంధవృక్షయశస్సుగంధంబు
 జిగిని మట్టించిన మొగలితోట
 కమ్మని సుకవి శుకపికగానమ్ములు
 వెల్లి విరిసిన పవిత్రధరణి
 లలిత నవరత్న తోరణములను గట్టి
 ముద్దులొలికెడి ముత్యాల ముగ్గువెట్టి
 వైరి గుండియపై జయభేరి గొట్టి
 నా తెనుగుతల్లి చల్లని ఖ్యాతిగాంచె.

కాని దేశాన పడి కష్టాలపాలై పస్తులతో రోజులు
 గడుపుకోలేక, పిచ్చి అవతారం పడ్డ నీవంటి వానిమాట
 యెవరు లెక్కపెడతారు. నీదేశ గౌరవం యెవరు మన్ని
 స్తారు? ఈ అత్యంతమనోహర రాజవీధులు సువర్ణ సాధాలు
 నిన్నీ మాదిరి చిన్నచూపు చూస్తున్నదానికి—

అకటకటా! శిరీషకుసు

మాంజలిలోఁ గల తెన్ను బిడ్డ! ని
 ప్పుకణికలందు నీ విపుడు

పొక్కుట కి ట్లరుదెంచి తయ్య? దే
 నికి తలయెత్తఁ జూచెదవు?

నీదు సహోదరు లైన వారి దృ
 ష్టికె సరిపోని వాడవు, పృ

సిద్ధిగ ని న్నెవఁడింకఁ జూచురా?.

స్వభాషా, స్వదేశమూ అన్న, ప్రాణాలు ధారా
 గతం చేయువారికి యీ అన్యదేశీయుని అవస్థ యేం తెలు

స్తుంది? బిడ్డల ఆకటిబాధ కన్నతల్లి గుర్తించినట్లు పరాయి
తల్లి గుర్తించ గలదా? దయామయా! నే నీదేశీయు
లకు సవతితల్లి బిడ్డడను.

అందఱు నీదుప్రేమ నయ

నాంచల కాంచన పుష్పవల్లికా

నందరసాలసాల భవ

నమ్మన బెల్లెడి ముద్దుబిడ్డలై

కొందఱు బక్కచిక్కి మఱి

కొందఱు మిక్కిలి బల్సిబల్సి, నే

డెందుకు నొండొకళ్ళు కల

హించుట తండ్రి! యనుగ్రహించవే!.

నా మొఱ వినే దిక్కులేదు కాబోలు. నోరుగలవా
నికే నీళ్ళు పుట్టని యీ దేశంలో నోరులేని అమాయ
కుల వం కెవరు చూస్తారు? నా తెనుగుతల్లి సంతానానికి
యీ దురభిమానం, అసహనం, యే కోశంలోనూ లేదు.
ఎంతమంది విదేశీయులు నా తెనుగునాడులో జొరబడి
బ్రతుకుతెరువు చూచుకొనుచున్నారో, పరాయి దేశ
స్థులే దీనికి సాక్షి.

బక్కచిక్కిన నిరుపేదపైన జోరీగలై

ముసిరి వీడించు కాబూలి జనులు

గొప్ప సంసారపు గూటి పిల్లలకు, రు

ద్రాక్ష పిల్లలయి మార్వాడి జనులు

తలలంటి యొడలంత ఫెళఫెళా విఱ్ఱుచు
 నొడుపుగాఁగూర్చున్న యోధ్రజనులు
 ప్రతివానిదోసిట గతిమాలిన కొళంబు
 ధారపోయుటకు సాంబారుజనులు
 యెచట స్థిరనివాసు లయి మహీస్థలిపయి
 శ్రీనివాసులై, సామాట్టులై, నియంత
 లై, మనకు కడముంత లియ్యంగ గనిరొ
 ఆంధ్రమాతామతల్లి సాక్ష్యంబు నిడదె.

[మార్వాడీప్రవేశం]

మార్వా—తుం కాన్ హో !

నాగే—మై ఆంధ్రా హూం ?

మార్వా—ఆంధ్రా!.....క్యా కాం పర్ ఆరహేహై?

నాగే—స్వతంత్రజీవన్ కే వాస్తే.

మార్వా—తుమ్హే స్వతంత్రభూమినహీహో?...చలో.

నాగే—జీ హా.

మార్వా—(పోతూ)బాత్ కర్ నఖో, జావ్ రే జావ్.

(నిష్క్రమించును)

నాగే—కరుణారస హృదయులు లోకంలో లేకపోతారా
 అని స్వతంత్రజీవితాపేక్ష గలవాఁడు యిల్లు విడిచి
 బయల్దేరి పరిగ్రహించే ప్రథమస్వాగతాలే యివి...
 (కోకిల కూత విని) పై గా ఆ గండుకోయిల బడాయి
 దేనికి ?

జీవసుధారసమ్ము వెదఁ జిమ్మెడి
కమ్మని పూలతోటలో
మావి చిగుళ్ళు మెక్కి మధు మాధురి
గానము తీయు కోకిలా !

జీవము లేచివచ్చు మృదుశీతల
గాలి కృపారసమ్ముచే
వీవకయున్న నీ ప్రణయ వీధికి
వత్తురే ? వచ్చి మెత్తురే ?

(నిష్క్రమించును)

తెర పడును

తెనుఁగు తల్లి

చతుర్థాంకము

1 వ రంగం. కూలి కుటీరం.

[ఒంటరిగా భారతి ఈతాకుల్లో చాపల్లుకొంటూ]

భార—కాయ కష్టంతో భార్యాభర్తలు సుఖజీవనం చేయటం కూలి లోగిళ్ళలోఁదక్క, మఱెక్కడ కనిపించటం లేదు. కనుకనే, వీళ్ళ కాపరాలు ధర్మదేవతకి, విశ్వమానవ కళ్యాణానికి ఆధారాలై నవి. ఇతరుల్ని హింసించి జీవనోపాధికి నానావిధాలా ఆయాస పడుతున్న వాళ్ళకి జీవితంలో చల్లని శాంత స్వభావం, కమ్మని సుఖజీవనం దొరకదు.

మండుటెండలోఁ బడి మేని కండరములు కరగి, బొమికలు పగిలి, సుస్వరము నుడిగి ప్రకృతి సౌందర్య వతికి జీవంబుపోసి, పస్తులున్నారు కూలిదంపతులు నేడు.

నాకు సోమరితన మిచ్చి కష్ట సుఖాలు తెల్సుకోకుండా చేయుచున్నారు. అదిగో! నా కూలి తండ్రులు బొమికల పోగులై వస్తున్నారు.

ఓ పాపిష్టి జీవితమా ! నీ కెన్నఁడు ఆ కూలీల కష్టం
తెలిసి వారితో కలిసిపోదువు. (చా పల్లుచుండును)

(కూలీలు, కూలివాఁడు, దుర్గ కూలిపనికి పోయి
వచ్చుచుండెదరు.)

(భారతి నిలబడి చూచుచుండును.)

కీ ర్త న.

లేవగదయ్యా నీవు కార్మికరాజా !

లేదుగదయ్యా కూడు కార్మికరాజా !

వీల్చేసి రకతము, కొరికేసిరి గొంతుక లవిగో
వీడుండె ససిగల పబులోకం ?

నాయము దయతో యేలాగా॥ లే॥

ఒకకూలి—ఒరేయ్ ! యెంకన్నా పెందలకాడే బువ్వ
తాగి బొర్రన్నగారి సేలోకి పదండశా !

రెండవకూలి—ఒరే చిన్నోడా! కూసింత పొగాకెట్లా
నోట్లొకి.

కూలి—ఆరి పదండా యెదవనాయాల్లాలా ! ఇయాల
కూలిగింజలు కొలిపించందే పొలంలొకి ఓదూ
కాలెట్టొద్దు.

కూలీలు— నిజంగా అంతేరా సిన్నోడా! రా అశా;
పోదాం (కూలీలు నిష్క్రమింతురు)

భార— జననీ జనకులారా! నన్ను కూడా మీతో కూలికి
తీసుకు పోరా?

దుర్గ— తల్లీ! నీ కెందుకమ్మా కష్టం!

కూలి— ఏనాడన్నా యీ సరస్వతమ్మోరు యీ
యాలదాకా కూసింత అంబలిలేక పరుండ దంటే?

దుర్గ— అందుకా, మనతో కూలి కొస్తాననటం?
నిన్నొక్కదాన్ని బ్రతికించుకోలేంటమ్మా పిచ్చితల్లీ!

భాగ— మీవంటివాళ్ళ కష్టాల కాపురంలో నావంటి
సుకుమారిది పెరగటం యే ధర్మం వప్పకోదు.

దుర్గ— ఏ ధర్మాలు సమ్మతించకపోయినా మా ధర్మం
మే మొదిలిపెట్టం.

కూలి— పెంటుసాయబయ్య గామోసు వత్తుండాడు.
అన్నట్టు రేపేగా తిక్కన్నగోరి కేసు యిసారణ.

[పెంటు ప్రవేశం]

కూలి—రండి సాయబయ్యగారు, యీడ కూకోండి.

పెంటు—అరే ఖాకోటాన్కేంగాని, నీ కీ సాలా ఫనీ
పడ్డాద్.

కూలి—మీ దయవుంటే సాలు బాబు, బతుకుతాం.

పెంటు—అధీ గాదోయ్ ఫూడ్వా. హిప్పుడ నీ కీ దయా
కావాలా!

దుర్గ— పేదవాళ్ళ దయ మును పెవర్కి అఖిరేక పోయిం
దేం సాయబయ్యా!

పెంటు—హప్పుడ మస్కీ థెల్వీ యేదీ?

కూలి—నిజమే బాబో! అయితే, యేం పనండి వుండ
దండారు?

పెంటు—అరే, నీ కీ రోజుల్ ఖల్సీ వచ్చాయోయ్, సాచ్చం
కావాలా నీ కీ.

కూలి—మా కేం పున్నెం పాపం తెల్యదుగా బాబో !

పెంటు—అరే, దివానల్లె వుండావ్. మా కీ హేమీ
సెప్తామో, నీ కీ అదీ సెప్పు బే.

కూలి—మీరు కూడా వుండారా యేం ?

పెంటు—మస్కీ లేఖాపోతే, యే కతా సాగాదనోక్క,
హేమీమటీ !

కూలి—ఏం సెప్పాలండి ?

పెంటు—అరే, హేమీ లేదోయ్. తిక్కన్నగాడూ
లేడూ, హాడూ మా తాథాఘాడ్కీ థలా పగ్లా
గొట్టా డని సెప్పాలా.

దుర్గ—ఎందుకు సాయబయ్యా ! అంత పాపం ఒడికట్టు
కోటం ?

పెంటు—నీకీ యేం తెల్సా ! పెద్ద పెద్దోళ్ళకీ థలా పగ
లాలా, మస్కీ బత్కాలా.

కూలి—మాకు మా తెక్కలు బతికితై లెండి బాబూ !
మా కా పాపం కట్టకండి.

పెంటు—అరే నీకీ ఆడాదానీమాటా యినీ బాగుపడవ్.

దుర్గ—నీలాటి దళారీదార్ల మాట విని బాగుపడతమా ?

పెంటు—నూటా యిన్నాపోతే సెడీపోతార్.

కూలి—పోతే పోయినాం గానీండి, మా వల్ల కాదు.

పెంటు—ఖాకాపోతే, నాకీ వచ్చినా దండుగా లేదోయ్
నమ్మక్ హారాం.

తాత ప్రవేశం.

[తాత రావటం చూచి భారతి నిష్క్రమించును]
తాత—ఏమిటా ? పెంటు! వాళ్ళ కావల్సిం దేమిటో
యిచ్చెక్క.

పెంటు—హాల్కీ డబ్బూ సేదూ అయిందండి.

తాత—చేదూ లేదు సోదీ లేదు గాని, వాళ్ళతో బేరా
లెందుకురా పాపం ? ఓరబ్బీ ! మీకిందులో వచ్చి
పడే కష్టం గాని నష్టంగాని లేదు, పుచ్చుకోండి.

దుర్గ—ప్రొద్దు గూకులు చేసిన కష్టానికే యివ్వాలి
కూలి సరిగ్గా యివ్వరు కదా స్వామీ ! ఈ దండుగ
మీరెందుకు పడతారుగాని పొండి.

తాత—ఈ ఆడకూతురు పిచ్చిబాగుల్లలే వుందిగాని
పుచ్చుకోరా అబ్బీ ! పుచ్చుకో.

కూలి—కష్టంచేసి పుచ్చుకొండదే వంట పడదీ గాని,
యీలాటి తప్పుడు సాచ్చాల్లో పుచ్చుకొండేది వంటా
వుండదు, ఇంటా వుండదు బాబు !

పెంటు—మీకి యేదాంధం పెడుతుందిలే దివాన్...
పోదాం పదండి, ఈల్కీ సాచ్చం లేఖాపోయినా
ఫర్వా లేద్. మనీ కావాల్సినా సాచ్చానీ నే
నుండాగా బాబు! హాల్కీ మచ్చా మాపైందే
హోదీ పెడతానా ?

చతుర్థాంకము

గౌరవము

తాత—అవును గాని, భారతి యిక్కడెందు కుందో
కనుక్కో?

కూలి—ఏడాది క్కులేకే నండి.

తాత—పుట్టిన లగాయతు మీరే దిక్కునా రన్న
మాట. ఏదీ? ఆ భారతి నిట్లా పిలిపించు? అదేమిటో
కాస్తా అడిగిపోతా.

దుర్గ—చూపిస్తాం గానీండి. పంపించటాన్ని మట్టుకు
వీల్లేదు.

తాత—ఆ గడేశారైన భారతే మీకీ పాఠాలు నేర్పి
పలికిస్తున్నట్టుగా వుంది. పోదాం పదరా పెంటు!
వీళ్ళు పంపించే దేమిటో ఆ తమాషాగూడా యిప్పుడే
చూద్దాం.

పెంటు—సూద్దాం లెండి. హీళ్ళకీ ఫనీ సూడందే
హోదీ పెడతామా! ముందూ నాకీ పోనీండి హీళ్ళ
తమాషా నూస్తా (తాత పెంటు నిష్క్రమింతురు)

దుర్గ—తప్పుడు సాక్ష్యాలు పెట్టుకొని తిక్కన్నగారికి
శిక్ష వేయించే టల్లే కనపడుతున్నారు.

కూలి—నా గొంతులో వూపి రుండదాకా ఆ కాడికి
రానీను. భారతమ్మను పిలు.

దుర్గ—అదిగో! వస్తున్నది. పాపం వీళ్ళకీ కష్టకాలం,
యెప్పుడు గడచిపోతుందోగాని, యిరువురి దుఃఖం
పట్టలేకుండా వున్నాం రా! అమ్మా!

[భారతి ప్రవేశం]

భార— (దుర్గ దగ్గరకొచ్చి) అమ్మా! మాకోసం మీ
రిన్నివిధాల కష్టపడకపోతే విడిచిపెట్టరాదా?
బొమికలు విట్టి రేం బవలు

పొట్టకుం బట్టెడు కూడులేక, పా
ణములకు శోషవచ్చి భువ

నమ్ములు మోసెడి కూలితండి? వి
శ్వముపయి నేడు దేవుడను

వాడొకడున్న, కనుంగొనండే? ని
న్నమిలెడి యీ నిరంకుశ ధనక్రిమి

జాతి మహాదురంతముల్.

కూలి—అమ్మా! మాకు మీ వంటి బిడ్డలు యీ
భూమిమీద వుండటంనేతనే మా వంటోళ్ళ కష్టాలు
ఆలంకిచేవా రుండారు. మిమ్మల్ని బతికించుకోటమే
మా పదాన దమ్మం.

దుర్గ—తిక్కన్నగారి కేసు విషయంలో మా అస్తి,
ధర్మం ధారాగతం చేసినా విడిపిస్తాం. భయపడ
కమ్మా పిచ్చితల్లి! రా? దుఃఖపడక. (మెళ్ళో
పట్టెడ దీసి) నా మల్లో పట్టెడ పెట్టెనా, తిక్కన్న
గారి తరపున వాదించే స్టేడరుగాన్ని తీసుకరండి.
(పట్టెడ యిచ్చును) మా ప్రాణాలు ధారపోసి మీ
కొచ్చిపడ్డ కష్టం తీరుస్తాం, చింతింపకమ్మా భారతీ!

కూలి— నేను స్టేడరుగారికోసం పోయొత్తాను.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్గ—భారతమ్మా? లోకంలో ధర్మం లేకపోలేదు.
వుంది. ఎప్పటికైనా ఆ ధర్మమే మీ కష్టాలు
తీరుస్తుంది.

(భారతి-దుర్గ కలిసి పాడెదరు.)

కీర్తన

జాలిగల కాల మిల - తరిగినద విటిగినద
చీడపడి మాడినది, చిగురులెటు పట్టవిక
నీలమేఘుఁ డేల యిటు - కనికరము జూప డింక ||జాలి||

దుర్గ—(ఎదుట చూచి)మళ్ళీ యెందుకో తాతొక్కడూ
వస్తున్నాడు. మాలావు పెంకి మనిషిల్లే వున్నాడు.
లోపలికిపో నీవు. (భారతి నిష్క్రమించును)

[తాత ప్రవేశం]

తాత—చిన్నప్పట్లొంచి పెంచి పెద్దవాన్ని చేశాగనక్క,
నా ప్రాణా లేమిటో తెగ తెంపులు చేసుకో లేక
పోతున్నై. ఏమిటో, ఎక్కడుంటే యేంలే. ఓసమ్మా!
నీ పేరేమిటో యీ ఫదిరూపాయలు మా పిల్ల
దాని కియ్యి. (రొండి సవరించును)

దుర్గ—ఇప్పుడేం అవసరం లేదుల్లెండి.

తాత—దాని మొహం కాదు. అవసరం లేక పోవ
టమేం? పస్తులు పడుకొంటుందా? ఇయ్యి. (ఇవ్వఁ
బోవును)

దుర్గ—కలో గంజో, మాతో తా గుంటుంది లెండి.

తాత—దానికై నా కావల్లిగా, కూలివాళ్ళు మీరెక్క

ణ్ణించి తెచ్చి పెడతారు పాపం ? తీసుకో. (దగ్గఱ
కొచ్చి పైబడి బలవంతంగా రెండు చేతులు పట్టు
కొనుటకు ప్రయత్నించు చుండ)

దుర్గ—(విదళించుకొని పెద్దగా) ఏమిటిది ? వదలండి.
అబ్బా వదలండి.

తాత—అరవక. ఒక్కమాటు. నూరూపాయ లివిగో.
తీసుకో. ఊ. (ముద్దు పెట్టుకొన పోగా)

దుర్గ—(పడేదోసి) అమ్మా ! భారతి ! ఈ దుర్మార్గుడు చూడు.

(పరుగున పోబోగా కూలివాడు ప్రవేశం)

కూలి—(తాత చేయిపట్టుకొని) ఏంటిది ? ఈ బాపనో
డేమన్నా అన్నాడా ?

తాత—పుణ్యానికి పోతే పాపం యెదురైందంటారే
అట్లా వుంది. (వదలించుకొని పోబోవును)

కూలి—(పట్టుకొని) ఏడకయ్యా ! పొయ్యేది ? నిలు !
ఏడుతూ వెందుకే ? ఏంటో సెప్పు ?

తాత—ఓరబ్బీ ! నన్ను విడు. బాగావుండే !

దుర్గ—ఈ దుర్మార్గుడు (అని యేడ్చును).

కూలి—ఏం చేశాడు ?

తాత—ఏం చేశానా ? మా పిల్లదానికి డబ్బుతీసుకో
మన్నా. తప్పా ? అన్నివిధాల మీతో చావొచ్చి
పడ్డదే ! విడు విడు. (విదళించుకొనును)

దుర్గ—అట్లా, డబ్బు తీసుకోమంటూ వచ్చి మీద
పడ్డాడు.

కూలి— వీడేనా! (గుద్ది) చావశా.

తాత— అబ్బా! నే నే పాపం యెరగనా.

కూలి— (తన్ని) పానాల్తో పోతా యింకా! (తన్ని) పోతావా అంటా?

తాత— (ఏడుస్తూ) ఆరి నీచేతులు పడ (పోబోవును)

కూలి— (పట్టుకొని)ని నీయాల పానా లుండగా పోని త్తానా నా యాలా (పడదోసి) చావ్.

తాత— ఆరి నీదుంప నీతో తెగా. నీ యిల్లు వల్లకాడై పోను. చంపుతావటా (ఏడ్చును.)

[భారతి ప్రవేశం.]

భార—(పట్టుకొని) ఊరుకో బాబాయ్! కొట్టక. వదలి పెట్టు. (వేడుకొనును)

కూలి—(వదలి) ఆ భారతమ్మ మొగం చూచి వూరు కొంటున్నా. లేకపోతే (బిగ్గరగా) నీ చావ్.

తాత—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడి గడగడ లాడతాడు).

కూలి—నీ చావ్ చూడందే వదిలేవాణ్ణా? పో (తన్ని) ఈడ్చుంచి. పాపిట్టి బాపనోడా.

తాత—అయ్యో! దేవుడా! ఆరి వీడి చేతులుపడా, ఆరి వీడిల్లు ముద్రాష్టమైపోను. (నిష్క్రమించును)

కూలి—సెప్పేయి నీరంగనీతులు, దూరేయి దొమ్మరి గుడిసెలూనా? ఈపాలి కనపడు సెబుతా. పదండే యింట్లోకి. (నిష్క్రమింతురు)

తెర పడును.

2 వ రంగం, ఖైదు.

వార్డల్లు పారా కాస్తూ వుందురు.
చినిగిన గుడ్డలతో, మాసిన గడ్డంతో
తిక్కన్న వుండును.

తిక్క— డబ్బుగలవాళ్ళు లోకంలో సేయలేందంటూ
లేదు. ఎంతపనికైనా తెగిస్తారు. వాళ్ళ చేతుల్లో త్రి
భువనాలు పాలించే త్రిమూర్తులు తోలుబొమ్మ
లైనారు. కలవాళ్ళంటే కర్మసాక్షిగూడా కాళ్ళు
పడతాడు. ఇహ ధర్మదేవతాబలం వాళ్ళ నేం చేయ
గలదు? ఎట్లా అడ్డుకోగలదు? అన్యాయానికి, అక్ర
మానికి, అగ్రహీతంవేసి పాలిస్తున్న కాలం మా మొత్త
ట్లా వినిపించుకొంటుంది? జాలిపడుతుంది? లోకంలో
డబ్బులేని వాళ్ళు పూటారూపాయితో సమానమే.
ఎక్కడా చెలామణి కారు. అనివార్యమైన కార్యం
తో, శౌర్యంతో, డబ్బుగలవాళ్ళు ప్రళయ తాండవం
చేస్తూ బ్రహ్మాండభాండం పగుల గొడుతున్నారు.
పేదవాడి మాట పెడచెవి పెడుతున్నారు.
ఆంధ్రభాషాదేవిని వీధి కీడ్చి, పొట్టను మాడ్చి
కటికవాళ్ళ కచ్చి దూడ బాతుల కేస్తున్నారు.
చదువుకొన్న విద్వాంసుడంటే, కవి సార్వభౌముడంటే,
యింత కార్పణ్యం, దౌర్జన్యం, యెందుకు
చూపిస్తున్నారో తెలుసుకొనేవా రేరి? అందఱూ
డబ్బుగలవాళ్ళకి బానిసలే. నోరెత్తి అడుగలేరు.

డబ్బంటే లెఖలేనివాళ్ళు ఒక్క నిరంకుశ కవి
 సామాట్టులే. వాళ్ళని స్వేచ్ఛగా వదిలిపెడితే
 బంగారు కోటలు పడగొడతా రనీ, నవరత్న సౌధాలు
 కూలుస్తారనీ, పూలసోఫాలపై పొర్లాడుచున్న బిరు
 బొర్రలవాళ్ళని దొర్లిస్తారనీ, అందరినీ సమానంగా
 చేసి పొర్లిస్తారనీ, భయభ్రాంతులై యిట్లా బంధిస్తు
 న్నాను. పాపిష్టిలక్ష్మికి లలిత సుకుమారికాప్రసూన
 మహిళా లలామ యైన ఆంధ్రభారతిని దాసీదానిని
 చేద్దామని చూస్తున్నారు. ఓ కవిరాజశేఖరా ! ఓ
 కవిపండిత వేదండమండలాధ్యక్షా ! హర్యక్షా !
 ఏది నీ నిర్వక్త పరాక్రమము ? ఏది నీ అఖండ
 మార్తాండ మండితపాండితీప్రతిభావిశేషము ? బానిస
 శృంఖలాబద్ధుడ వైతి వేమి ? బంధింప బడితి
 వేమి ? నీ సున్నితమైన మేధస్సు మొన విటిగి బండ
 బాటెనా ? నీ పంజాగోళ్ళు బిగువుతప్పి సళ్ళిచ్చెనా ?
 ఓ కవికులపుంగవా ! నీ ఆంధ్రభారతిని సవతులకు
 బలి యిచ్చుకొంటివా ? నీకు కూడా నీ తనువుమీద
 ప్రీతి, తీపి పుట్టెనా ? నీ అర్ధాంగియైన ఆంధ్రభారతి
 అభిమానాన్ని కాపాడుకొనే బాధ్యత నీకుగాక మ
 తెవ్వరి కున్నదిరా ? పిచ్చివాడా ! ఈ కారాగార
 ప్రాకారాల్ని పడగొట్టలేవా ? ఈ అధర్మ నిరంకుశ
 ప్రభుమత్తేభ కుంభస్థలాన్ని చిట్ల గొట్టలేవా ? ఓ
 ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా !

ధరణి వాఙ్మయ పీఠమెక్కి బహుధా

ధర్మంబు శాసించి, త

త్సరణి దూషణ భూషణంబులను శి

క్షారక్షు లుద్దించుచున్

సరసామోదము గాగ మానవ మన

స్సామ్రాజ్య మశ్రాంతమున్

బరిపాలించు కవీశు వైభవము వి

శ్వ శ్రేయమున్ గూర్చురా!

ఓ కవికులచక్రవర్తి!

నీ అమూల్యమైన శక్తి సామర్థ్యాన్ని మఱచి పిరికి
పందనై చేతులు నలుపుకొంటూ, దేబిరి గొట్టు మొహం
బెట్టుకొని చప్పని వ్రాతలతో, కూతలతో బానిసకవిత్వా
నికి అలవాటు వడి, యెంత ముప్పు దెచ్చుకొంటివయ్యా?

పైబడి వీక నొత్తి పసి

పాపల నెత్తురుత్రాగు రోజు, నీ

వీ, బిగు కైతచే పికిలి

పిట్ట కటే నగిషీలఁ జెక్కుటల్

దేబె మొగమ్ము తుడ్చుకొని

దేశము కోసము ధారబోయు, మా

జేబులొ కైత జీవితము

శీఘ్రముగా కవిరాజ శేఖరా॥

[శనేశ్వరావు, బొర్రన్న ప్రవేశము]

బొర్ర— ఖైదులో పడ్డ వాళ్ళకి వాగు డెక్కువోతుం
దేమిరా శనేశ్వరా?

తిక్క— కడుపులో చల్ల కదలకుండా పరున్న వాళ్ళకి

బొర్రెక్కువోతుం దేమిరా పరమేశ్వరా ?

బొర్రె—నీవంటి వాళ్ళకి బుద్ధి చెప్పటానికి.

శనే— అంతే.

బొర్రె— (నిరసిస్తున్న ముఖంతో)

రోసమ దేల యింక? చెడు

రోజులలో బడియుండి గూడ పే

రాసలవేల? నీ వగపు

టశ్రుకణాలకు నోరి, నీ కళా

భాస్యరస ప్రపంచ పరి

పాలితశోభితభారతీ మహా

ల్లాన రసాలసాలము వి

లాసముగాఁ జివురించఁ గల్గునే?

తిక్క— కూసం విడిచిన తాళిచుకు రోసం వుంటుందని

యెఱుగవా? తుషారానికి మోళ్ళు పల్లవిస్తయ్యని

తెలియదా?

శనే— అదంతా అనవసరం. నీ కీ శిక్ష తప్పించాలని

వచ్చాం. భారతిమీద మక్కువ లేనట్లు వుత్తరం

వ్రాసియ్యి. నిముషంలో నీ మీద కేసు తొలిగిస్తాం.

తిక్క— మెడ తొలిగించినా పోదు. జన్మజన్మలకి మా

స్నేహలత తెగిపోదు. ఇక యీ బెడిదపు పలుకులు

రానీయకుండు. ఈ బొందిలో ప్రాణా లుండువలకే

గాదు మట్టిలో కలిసిపోయిననూ, మా అనురాగం

చెడక స్థిరంగా వుంటుందని భావించుడు.

శనే— చెడతావు.

తిక్క— ఇంతకంటే చెడే దేమున్నది? చావా? ఊదానికీ సిద్ధపడే వున్నా.

బొర్ర— చెట్టు చెడే కాలానికి కుక్కమూతి పిందలు వుడతై అంటారే, ఆ మాదిరి తయారై నాడు. మన కెందుగ్గాని పోదాం పదరా శనేశ్వరా!

శనే— నిజంగా అంతేరా! (నిష్క్రమింతురు)

తిక్క— నా హృదయ శయ్యమీద యిన్ని ముళ్ళున్నప్పుడు, నీ కింత మక్కువెందుకే ఆంధ్రభారతి? ఈ పరమ నిర్భాగ్యుడు నీ ఋణమెట్లు తీర్చుకోగలడే? ఆంధ్రభారతి! తిండిలేక ఆకటిచిచ్చులో మలమలమాడి, చలిగాలికి వల్లు చిల్లులుపడి, బొమికలగూడైన యీ గర్భ దరిద్రుడిపై నీకెందుకే మోహము? నా ఆంధ్ర భాషాలలామా! ఇంతమంది కావలివాళ్ళని, యింతటి యినుప కటకటాల్ని, తోసుకొని వచ్చి, నీ వీవికార స్వరూపుణ్ణి ప్రేమించి సంపాదించుకొనున దేమున్నదే? పొమ్ము. వృథా ప్రయాసపడి నీ సౌకుమార్యం, సౌందర్యం వమ్ము చేసికొనకుము.

ఓరి! కఠినపాషాణ హృదయుడా! ఆ సుకుమారిని, ఆ నవపల్లవ కుసుమ కోమలగాత్రిని, ఆంధ్ర భారతిని, యెన్ని యిక్కట్లలో బడద్రోసితివిరా! నిన్ను నమ్మిన వాళ్ళ కిదేమి భాగ్యంరా! ఈ భయంకర నిశాచర గుంపులోకి ద్రోలితివిరా! తిరిగి చూడగలవా?

చ తు ర్థాం క ము

దిక్కెవ్వండును లేక గోడుమని వీ

ధిఁ బడ్డ నా ఆంధ్రీ ! నీ

చిక్కుల్ దీరుట యెన్నఁడో, తెనుఁగు వా

సిఁ నిల్పువాఁ డెవ్వఁడో

అక్కల్ విట్లిన పత్నులై కడమదా

రిఁ బోని యే కాత్తులై

మొక్కల్ వోయిన బుద్ధితో తెనుఁగు సా

ముల్ సాములఁ జేసిరే.

ఆంధ్రభారతీ ! నీ కష్టాలు చూచి జాలిపడేవాఁడే
లేడా ? ఆంధ్రపౌరుషం నీరసించెనా ? ఆంధ్రవిజ్ఞాన
మార్తాండు డస్తమించెనా ? ఆంధ్రవీర శూరాభిమన్యు
లడుగంటిరా ? ఆంధ్రకీర్తిజ్యోతి చల్లారెనా ?

ఏ కఱకు మృగాల పీకలు తెగఁగోసి

కొనకు పదునుబట్టె తెనుఁగుకత్తి ?

ఏ కాటు చీకటి మూకను చెండాడి

దిశ లెఱ్ఱఁ జేసెను తెనుఁగుచూడ్కి ?

ఏ దిక్కరుల గుండె భేదించి పగిలించి

ధ్వని తీయకున్నది తెనుఁగు పిడుగు ?

ఏ కమ్మని సుకవి కోకిల కూతలో

దేనె చిన్నై కులై తెనుఁగురాణి ?

ఏ పరమ సుకుమారికా రూపవతికి

కనకమైగూడ మూర్ఖులై తెనుఁగు తల్లి ?

చూడరా ! తెన్నుచేడియ గోడునేడు

ఘనయశోధన ! ఆంధ్రజీవనకుమార !

(సొమ్మసిల్లి పడిపోవును.)

తెర పడును.

శివరంగం. కోర్టు.

[బొర్రన్న, శనేశ్వరావు, తాత, పెంటు, ప్రవేశము]

తాత— డాక్టర్ సర్టిఫికేట్లు చాలా? ఆయన్నిగూడా తీసుకు రావాలా?

శనే— సర్టిఫికేట్లు చాలైండి.

బొర్ర— మన స్త్రీడరు గా రింకా రాలేదే?

తాత— ఏమో! జడ్జిగారు గూడా వచ్చే వేల్చైంది.

శనే— వస్తున్నారైండి.

తాత— (ఆదుర్దాగా) జడ్జిగారేనా? ఆరి భగవంతుడ! ఇంకా రాడా యేమిటి మా స్త్రీడరు?

పెంటు— హాయస్కీ రాఖాఫోతే జల్దీగా హింకో హాచా పీడర్కీ మై లావూంగ.

తాత— ఏవేళ యెటువంటిదో, యే మానవుడేటు వంటివాడో, నిజంగా నిన్ననే యింకో స్త్రీడర్ని మాట్లాడుకో వల్సింది.

పెంటు— పానంమీదకి వచ్చి వుం డప్పుడు ధేన్కైనా, హింకో సత్రకాయా వుండాలీ కాదు బాబు? హైతే యీ పీడర్కీ రాఖాఫోతే మన ఫనీ యేం కావాలా?

తాత— ఆరి నీ దుంపదెగ. అసలే ప్రాణా లెగిరి పోతుంటే, వెంటనే నీవు చితి పేరుస్తూ కూడా వుండు. 500 రూపాయలతో ఆ స్త్రీడరు పోయాడు. ఇహ వున్న దానో నీ వూడ్చి పెట్టుకుపోదువుగాని.

పెంటు— నాకీ.

తాత— మాట్లాడక. ఒకటే వాగుదు. నాకు రేచిక్క వచ్చిందంటే మనిషిని కాను.

శనే— అరుగో! వస్తున్నారల్లే వుంది.

తాత— (ఆదుర్దాగా) ఎవరయ్యా? జడ్జిగారేనా? అన్ని విధాల నా ఊరాని కొచ్చిందేంరా నడమంత్రపు కేసు?

బొర్ర— జడ్జిగారు కాదే! ముద్దాయి తరపున సాక్షు లల్లే వుంది.

తాత— ఆ... ముద్దాయి తరపున సాక్షులు గూడానా?

పెంటు— పీడర్కిగూడా తెత్తుండారల్లేవుందే! (ఏడ్పుతో) అరే! అల్లా! మా పీడర్కి హెక్కా సచ్చాడో?

తాత— ఆరి నీ యేడ్పుమండ. ఏమి టీ వెధవేడ్పు. ఎదురేడ్పాను ?

శనే— మన స్తీడరుగారు వస్తున్నారైండి.

(స్తీడరు ప్రవేశం.)

శనే— నమస్కారమండి.

(అందఱూ నమస్కరింతురు.)

స్తీడ— సాక్షు లంతా వచ్చారా ?

తాత— వచ్చారండి.

స్తీడ— అయితే, యిక్కణ్ణే వుండండి, నన్నోమాటు జడ్జి గారు పిల్చారట. వెళ్ళివస్తా.

తాత— చిత్తం. (స్తీడరు నిష్క్రమించును.)

శనే— మనకేసు విషయంలో మన స్నేహితుగారు గట్టి

పట్టు పట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది.

పెంటు— హందుకేగా జడ్జిసాబ్ పిలిపిస్తానీక్కి ఖారణం.

తాత— స్నేహితుగారి కడుపులో జొరబడ్డ దేవుడు జడ్జి

గార్లోగూడా జొరబడాలిగా!

బొర్ర—కూలివాడు సాక్ష్యానికి వస్తున్నాడు కాబోలు.

పెంటు—రానీండి. హాడ్డీమాటా జడ్జి లెఖ్కా సేస్తేగా?

[కూలి, దుర్గ, భారతి, ప్రవేశము]

తాత—సిగ్గు భిడియంటేని ఆడది గడేకారై కోర్టు

యెక్కుతుంది. గొంతులూ కోస్తుంది.

పెంటు—బొర్ర తీక్కి శరంహోనా, సాలాకీ గరంహోనా,

నైతో బహుత్ ఖరాబ్ కర్నా.

శనే—బాగా చెప్పావు. నిజంగా అంతే.

దుర్గ—న్యాయానికి తిన్నని చూపుంటే యింత ఘోరాన్ని,

సీలాపనిందల్ని తల యెత్తనిస్తుందా?

కూలి—ఆ నాయం వొకటే గదంటే మనంట్లోల్ని

కాపాడుతుండది?

పెంటు—హిప్పు యే నాయం కాపాడుద్దో సూత్తాంగా,

బాత్ కర్ నఖో బద్మాష్.

తాత—నానా అడ్డమైన గడ్డీ కఱచి; మానాభిమానాలు

విడిచి, బైట పడ్డవాళ్ళకి న్యాయశాస్త్రాలు గూడానా?

(తిక్కన్నకి సంకెళ్ళు వేసి పోలీసులు తెత్తురు)

తిక్క—జాతి గౌరవానికి, సంఘ చైతన్యానికి గడ్డీ కఱ

వాలి, అగచాట్లూ పడాలి. నాళ్ళకోసం ధర్మ
శాస్త్రాలు కదలి రావాలి. (కూలి, దుర్గ, భారతి,
తిక్కన్నకు నమస్కరింతురు).

కూలి—దండాలండి.

భార—ఆంధ్ర కవిసార్యభామా! నమస్కారములు.
(కాళ్ళమీద పడును.)

దుర్గ—ఆంధ్రకవి చక్రవర్తి! నమస్కారములు.
పచ్చికమేసి లేగలకు

ప్రాణము నిల్పెడి పాలనిచ్చి వి
వ్వచ్చుని నిల్వబెట్టు గరు

వమ్మున కొమ్ములు వాడితేలి, మే
ల్కుచ్చులుదాల్చి, నీ పలుకు

గో వకటా! పులికంటబడ్డ మా
టెచ్చట విన్నవో పరుగు

లెత్తుచు నక్కలు నక్కజొచ్చేనే.

పోలీ— ఇది సర్కారువారి కోర్టు. మీ మీ నమస్కా
రాలు, పరామర్శలు యిక్కడ పనికిరావు.

పెంబు— ఇధి మొఖూ భళ్ళా గుళ్ళూ హను ఖొన్నా
రేమొ.

తిక్క— నిజంగా కోర్ట్ నాడు మొక్కుబళ్ళకు గుళ్ళే
అయినవి. ఈ గుళ్ళల్లో దేవుళ్ళు యిళ్ళూ వళ్ళూ
గుల్ల జేసిగాని మోక్షం యివ్వరు. ఈ కోర్ట్ గుళ్ళల్లో
పెట్టే సెడగోపురం వెనుకటి పితృదేవతల్నే గాక

ముందు వచ్చే పుత్ర పౌత్రాదుల్ని గూడా మళ్ళీ
తలెత్తనీకుండా తరింప జేస్తే.

[జడ్డి, స్త్రీడరు ప్రవేశం]

జడ్డి— తాతగా రెవరు ?

తాత— నేనేనండి. అరుగో ! వారేనండి మా స్త్రీడరు
గారు.

జడ్డి— ఏమండి ? మీరు తాతగారి తరపున వకాల్తా
పట్టారా ?

స్త్రీడ— యువరాసర్ యస్సార్.

జడ్డి— ఏమిటి ? మీ కంప్లైంట్లు.

స్త్రీడ— యువరాసర్ సార్ ! ఈ తిక్కన్న అర్ధరాత్రి
వేళ భారతికోసం వచ్చి అడ్డంవచ్చిన యీ తాతగారి
పై కలేబడి, ప్రాణాలు పోవునట్లు కొట్టి సాము
దోచుకొని పోవుచుండగా ఆరాత్రి అక్కడే పరున్న
సదరు యీ శనేశ్వరావు, బొర్రన్న, పెంటుసాహెబు
గార్లు చూచి పట్టుకొని పోలీస్టేషన్కి వప్పజెప్పి
దీనికి వారే సాక్షులుగా వున్నారు.

జడ్డి— ఇది నిజమేనా సాక్షులు ?

సాక్షులు— నిజమేనండి.

జడ్డి— తిక్కన్నా ! నీవు ముద్దాయవని సాక్షులు సాక్ష్య
మిచ్చారు. నీ వేమైనా చెప్తావా ? నీకు సాక్షు
లున్నారు ?

తిక్క— అయ్యా ! ఫిర్యాదితరపు యిచ్చిన స్టేటుమెంటు,

చ తు ర్థా ం క ము

సాక్ష్యం, వట్టి అభూతకల్పన. వాళ్ళు చెప్పిందానిలో
నిది నే నే మెరుగను. నిర్దోషిని. ఇందుకు సాక్ష్యం
భారతినే కనుక్కోవచ్చు.

జడ్జి— భారతి యెవరు?

భార— నేనండి.

జడ్జి— ఏమిటిది? నీ వేమైనా యెరుగుదువా?

భార— అయ్యా! ఫిర్యాదులు మీతో చెప్పిన దంతా
వట్టి అబద్ధం.

తాత— ఆరి దీన్దంపదెగ. అయ్యా! దీనికి పిచ్చెక్కెం
దండి, ఇంట్లోనుంచి లేచిపోయిందండి. దీనిమాట
సమ్మకండి.

సాక్షులు— నిజమేనండి.

జడ్జి— ఇది కోర్టునుకొన్నారా? చేపల బజారనుకొన్నా
రా? ఎవరికి వారు లేచి చెప్పొచ్చా, నా న్సెన్స్?

స్త్రీడ— యువరానర్ సార్! వీళ్ళంతా తాతగారి కియ్య
ల్సిన సొమ్మెగవేద్దా మని భావించి, అడిగిందివ్వలేదని
చెప్పి విరోధించి యిట్లా తిక్కన్నతరపున తయారై
నారండి.

తాత— అంతేనండి.

స్త్రీడ— ఇష్. (గుడ్లొమ్మలుమి) మీర్

తాత— (ఉలిక్కిపడి వెనకున్న పెంటు మొహానికి తల
కొట్టుకొని) అబ్బా! ఆరి నీ దుంపతెగ. ఆరి నీ

దుంప తెగిపోతేను. ఎంత దెబ్బ తగిలిందిరా. మటీ
మీది మీదికొచ్చి చావకపోతే అవతల చావలేవ్ ?

స్త్రీ—మీరు మాట్లాడకూడదండి.

జడ్డి—భారతి ! తిక్కన్నను నీ వెట్లా యెఱుగుదువు.

భార—నే నేట్లోబడి కొట్టుకు పోతుండగా పైకి దీసి
రక్షించటంవల్ల. ఈ కూలివాళ్ళే దీనికి సాక్ష్యం.

జడ్డి—కూలీ తెవరా?

కూలి—(దణ్ణం పెడుతూ) మాప్పెబో! మేమేనండి. ఏట్లా
పడినమాట సత్తెమేనండి. ఏణ్ణం-చో వత్తుండ తిక్కన్న
గారు రచ్చించినమాటా వాత్తవమేనండి.

జడ్డి—మీ మాటల్ని మిమ్మల్ని నమ్మటానికి వీలు
లేకుండా వున్నై... నీవు అపరాధివని రూఢి అయినది.
నీకు శిక్ష తప్పదు. (నిష్క్రమించును)

పోలీ—(శిక్షాపత్రము చదువును.) చోరుడవని, నర
హంతకుడవని, రుజువైనది. రేపు నీ చేతులు రెండిం
టిని నరకించి, రెండేండ్లు కఠినశిక్ష అనుభవించు
వైదు విధించడమైనది.

జడ్డి.

(ఫిర్యాదు లంతా సంతోషంతో నిష్క్రమింతురు.
పెంటు చంకలు కొట్టుకొంటూ అపరిమితమైన సంతో
షంతో కాలుజారి పడి గిలగిలా కొట్టుకొంటూ లేచి
నిష్క్రమించును.)

తిక్క—(భారతిని దగ్గటకు దీసుకొని) భారతి! నా ఆంధ్ర
భారతి ! ఈ నిర్భాగ్యుడు నరహంతకుఁ డని రుజు
వైనది. ఈ ప్రాణఘాతకుఁడికి తగిన శిక్ష పడినది.
వీడికోసం నీ వెంత యెడ్చి మొత్తుకొని కరగి సముద్ర
మైననూ, ప్రయోజనం లేదు. జాలిపడు కాలం
రాలేదు పొమ్ము. ఆంధ్రభారతి! పొమ్ము. ఈ మంద
భాగ్యుడికోసం మాడిపోక. దేవుఁడూ దయ్యమూ
అని మూఢనమ్మకాలతో వూడిపోక. ఇంకెక్కడ
దేవుడు? పేదవాళ్ళకి దేవుఁడు లేడు.
దేవుఁడు దేవుఁడం చెప్పుడు

దేబిరిగొట్టు మొగంబు వెట్టి యీ
దేవుడులాట లేటికి ? మ

దించి కుటీరపు కష్టజీవిలో
ప్రేవులు తీయువారి బలి
పించెడి దేవుని గొల్చుటెల? ని
ర్జీవులపైన దేవునికి

ప్రేమ జనించునె ? ఆంధ్రభారతీ.
పోలీ— పదవయ్యా చాలుగాని (నెట్టుకొనిపోవును)
భార—(దుఃఖంతో) నా ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా ! ఈ
ఆంధ్రభారతికి దిక్కెవరు?

కీర్తన
సరసులార ! పురుషులార ! దురితముకనిరె ? వినిరె ?
దనుజహరుఁడు గలఁడే? ప్రళయరూపుడై వసుధ కికరాడె?

జపములేల ? తపములేల ? కలిలో ॥స॥

అగునా జగము ? సాగునా యుగము ? జలధులేడు కలసి
పొరలవే ? । సుగుణధనులు నిగమ ఘనులు కలరటె ?
పులులపగిది తిరుగు ఖలులఁ గనరటె ? ॥ స ॥

కూలి—అమ్మా ! భారతమ్మా ! నా కుండ దంతా దార
పోసి నీ పెనిమిటిని యిడిపించుకొత్తా రా ! అమ్మా !
దుర్గ—ఏడ్వక తల్లీ ! భూమిమీద ధర్మదేవత అంటూ
వుంటే మీ కష్టాలు తీరకపోవులే రా ! అమ్మా !
భారతి ?

కీర్తన .

ప్రశాంత హృదయా ! లతాంత తనయా !
వీర సుమహిళా ! వెలవకమ్మా ! ॥ప్ర॥
భారత యశఃకాంతప్రణయా !
చింత మానవె ! జీవ సదనా !
నీ కదేల దురంత భయము ? ॥ప్ర॥

(ఓదార్చుకొంటూ నిష్క్రమింతురు)

తెర పడును.

తెనుఁగు తల్లి

పంచమాంకము

1 వ రంగం, తాతగారి గృహం.

నాగేశ్వరాపు ప్రియోజకుడై వస్తున్నాడన్న
వార్త విని లక్ష్మి నానావిధములైన ఆభరణాలు
ధరించుకొని అందాలు సవరించుకొంటూ
ఆనందంతో.

కీర్తన.

మనోహరుండె ప్రాణధనుండె
యింక వస్తాడె
నోముకదా పండె నా నోముకదా పండె
మాలతి సోపా మణిమయదీపా
పసిడిగృహంబు కుశలము గనవె
వీణరాణి వినవె అనవే దివ్య
మంగళగీత సౌఖ్యప్రశాంత
సౌధవీధిలో ॥మ॥

[తాత ప్రవేశం]

తాత— అమ్మా! లక్ష్మి! మా అబ్బాయి నాగేశ్వ
రాపు వస్తున్నాడట.

లక్ష్మి— ఇంకా పూహ్యోకి రాలేదా అంజి.

తాత— ఊళ్ళో వాళ్ళంతా స్వాగత మివ్వటానికి ఎదురుగుండా వెళ్ళారట.

లక్ష్మి— ఇంటికి రాకమునుపే స్వాగతా లేమిటి? మీరు వెళ్ళి తొందరగా తీసుకురండి.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు— (హడావుడిగా) అయ్యా! తాథా ఫూర్ !
(కాలు జారిపడును)

తాత— ఏమిటా హడావుడి ?

పెంటు— హబ్బాయ్ గార్కీ వత్తుందారండి.

తాత— సరేగాని, యెవరెవరు పెద్దమనుష్యులు కూడా వస్తున్నారో చూచిరా ?

పెంటు— సిత్రం (నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి— మాయదారి జనం యింటికి రానీయరేమిటి ?

తాత— ఏమిటో! ఈ జనానికి వేళా పాళా లేదు.

ప్రయోజకుణ్ణి చూస్తే సరి. ఊపిరి పీల్చుకో నీయరు.

సరేగాని తల్లీ! భారతి సంగతి యీ పాపిష్టి మూక చెబుతుందేమో.

లక్ష్మి— నాకూ అదే అనుమానంగా వుంది.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు— అయ్యా! అబ్బాయ్ గార్కీ వత్తుందార్.

తాత— వస్తున్నాడా? వాకిట్లో జిప్టి గిప్టి తీయటాని కేమైనా వుంచారా ?

లక్ష్మి— ఉంచాం.

తాత— ఆసోఫాలన్నీ మమ్మా ధూళీ లేకుండా మలుపు
తుండా? పెంటు.

పెంటు— సి త్తం (దుల్పుతుండును.)

తాత— అమ్మా! లక్ష్మీ! నేనబ్బాయి కెదురుగాఁ
బోయి తీసుకొస్తా.

(నిష్క్రమించును)

లక్ష్మీ— పెంటు! మీ దొరగా రెట్లా వున్నారో
చూచావా?

పెంటు— హిప్పు మీకీ సూత్తారూ గదండీ.

లక్ష్మీ— నీవూ చూచానంటివిగా.

పెంటు— హిప్పు వుండట్టుగానే వుండార్ నాకీ.....
అరుగో వత్తుండారండి.

లక్ష్మీ— (ఎదురుగా బోవును)

పెంటు— బార్యాకీగూడా డబ్బు తెత్తుండవ్వే మొగ్గు,
లేఖాపోతే పుట్టింటికి ధవ్వు. నిజంగా మొగుడూ
ఫెళ్ళాలజత బారతీకి తిక్కన్నకీ సరిపోయింది.

(లక్ష్మీ పరుగుతో ప్రవేశం)

లక్ష్మీ— వస్తున్నారా? పెంటు!

పెంటు— హిప్పు బాగుండారా మీకీ?

లక్ష్మీ— సరేలేద్దు. ఏమి టా వేళాకోళం.

పెంటు— అధీగాదండీ! హిప్పు మీకీ మహావైబోగం
గదండీ.

లక్ష్మీ— చాలై. అవతలికి వెళ్ళు.

పెంటు—మాకీ హిప్పు పస్కివొత్తామా ?

(తాత నాగేశ్వరావు ప్రవేశం)

పెంటు—(సలాంచేస్తూ) సలామండి అబ్బాయ్ గార్.

తాత—సరేలే నీ సలాములు, మలాములు, వాకిట్లో

వుండు. ఎవర్ని యిప్పుడు రానీయక, తెలిసిందా ?

పెంటు—ఇందులో ఖొత్తా హేముందండి థెల్యక
పోటాన్ని.

నాగే—కులాసాగా వున్నారా నీ పిల్లలూ నీవు ?

పెంటు—అయ్యా ! మీ కీ దయావల్లా సల్లగా వుండా
మండి.

తాత—సరేలేవోయ్. ఎవరొచ్చినా యిప్పుడు మాట్లాడ
టానికి వీల్లేదని చెప్పు. పోవేం.

పెంటు—సి త్తం (నిష్క్రమించును)

తాత—నాన్నా ! వంట్లో ఆరోగ్యంగా వుంటున్నదా?

నాగే—ఆరోగ్యంగానే వుంటున్నది. భారతి యింట్లో
లేదా?

తాత—ఈ మధ్యనే తీసుకొచ్చా నాయనా. తిక్కన్న నే
పెండ్లి చేసుకొన్నది.

నాగే—తిక్కన్నెక్కడున్నాడు?

తాత—తిక్కన్నా ! తిక్కన్న గూడా యిక్కణ్ణే వుంటూ
వచ్చాడు. ఈ మధ్య వాడి మీదొక కేసు విలు
చుకు పడ్డదట.

నాగే—దిక్కుమొక్కులేని వాళ్ళమీద చాలా కేసులు

విజయకు పడతై పాపం అనేవాళ్ళు లేకపోతే విజయకు పడవూ? పడతై.

తాత— నిజమేరా తండ్రి. అదేమిటో పాపం నేను గూడా కనుక్కొందామని చూస్తున్నా.

నాగే— నిజంగా బుద్ధిమంతుడికి, విద్యావంతుడికి రోజులు మంచివిగా లేవు. ఇక్కడేకాదు. ఏ దేశంలోనైనా యింతే. గోముఖ వ్యాఘ్రాలకి, పయోముఖ విషకుంభాలకి మర్యాద, మన్నన, వుంటున్నది. వాళ్ళ చేతుల్లోనే సర్వాధికారం వుంటున్నది.

తాత— అంతేరా నాన్న. ఊళ్లో తిక్కన్న వున్నాడేమో కబురుచేసి పిలిపిస్తా.

నాగే— ఇంకా పిలిపిస్తే వచ్చే అందుబాట్లో యెక్కడున్నాడు? ఉండనిస్తారు? పేదవాడిమీద కేసు పెట్టటం, యింకా బైటికి రానీయటం వుంటుందా? వట్టిది. దాంతో పేదవాడి ప్రాణాలు తీయందే వదలిపెడతారా?

తాత— యధార్థం గూడా అంతే. అయినా పోయి కనుక్కొస్తా.

(నిష్క్రమించును)

నాగే— కన్నతండ్రినిగూడా కట్టుకొని కపటనాటకమాడుతున్నది పాపిష్టికాలం. న్యాయం చెప్పేవాళ్లేరి? న్యాయం వకరు చెబుతారని నమ్మివుండకూడదు. కడుపునిండా అమృతాన్నం పట్టించి కమ్మని సుగం

ధాలు వంటినిండా పులుముకొని చక్రనికుసుమశయ్యల
పై పొర్లాడుతున్న వాళ్ళని అసలే నమ్మ గూడదు.
ఆ జాతిని నమ్మి నీతికోసం గోతిలోకి దూకగూడదు.
సుకుమారవనితాలోకం అంతఃపురాల్లో వున్న
పర్యంతం న్యాయం, ధర్మం, మచ్చుకై నా దొరకదు.
దొంగితే వాళ్ళ సౌకుమార్యానికి, సర్వ సౌఖ్యాలకి,
యెక్కడా తావుండదు. ఏనాఁడు సుకుమార మహిళా
ప్రపంచం, తన అభీష్టాలు తీర్చుకొంటానికి ఆజ్ఞా
బంధనాలచే భర్తను బంధింస్తుందో, ఆనాటినుంచి
అగ్ని పర్వతాలు పగిలి, చతుస్సముద్రాలు పొంగి,
అఖండ భూమండలం కుంగి, నానాప్రాణికోట్లు
హాహాకారాలతో అయిపు లేకుండా అంతర్ధానం
కావలసి వస్తుంది. ఏనాఁడు మితిమీరని కోరిక
సుఖం లేకుండా చూచుకొంటుందో లోకం, ఆనాటి
నుంచి చల్లగా ప్రశాంతంగా వుంటుంది. అంత
వఱ కెంతెంత మహాత్ములు వర్తమానకాలంలో పుట్టు
కొచ్చినప్పటికి ప్రయోజనం కనపడదు. పేదవాడి
మొర చెవిని పడదు. పాపం కష్ట కాలంలో
ప్రాణస్నేహితుడి కోసం ప్రాణా లేడిపిస్తే.

పచ్చగ నుండునాఁడు పరు

వంబును దప్పని పూల తావిగా

వచ్చు సఖుండు, కమ్మని సు

వాక్కులచే బులిపించు, కష్టముల్

వచ్చి దహించు నాడతడె

పల్కెడు ప్రక్కకు రా సహించఁ డీ
మచ్చు జనించియున్న యుగ

మందు హితుం డెవఁడంచు నెంతురే ?॥

కనుక నే నానాకష్టాల్లోఁ బడ్డ తిక్కన్నకు దిక్కు
దివాణం లేకుండా పోయింది. ఆపదలో అడ్డుకోలేని
వాడెంత స్నేహితుడైతే మట్టుకు ప్రయోజన మే
ముంది? ఎంత రసవంతమైన వాక్కు గల చెలికానిని, కవి
సార్వభౌముణి కష్టాల్లో పడేసి, దేశ ద్రిమ్మరినై భోగ
లాలసుణ్ణి మైమఱచాను!

[లక్ష్మి ప్రవేశం]

లక్ష్మి—ఇంత కాలానికి జ్ఞాపకం వచ్చిందా ?

నాగే—ఎవరు ?

లక్ష్మి—ఎవరిని చేసుకొన్నారో వారే.

నాగే— వారన్న వారెవరు? వారెప్పుడై నా నన్నెఱు
గుదురా?

లక్ష్మి— చేసుకొన్న వారెఱుగనప్పుడు పూసుకొన్న
వారే మెఱుగుదురు?

నాగే— నేనేం చేసుకోలేదు. నీవేం పూసుకోవద్దు.

లక్ష్మి— వద్దన్నా, కద్దన్నా, కట్టుకొన్న దేమిటి?

నాగే— గుదిబండ.

లక్ష్మి— దాన్నెందుక్కట్టారో తెలుసా?

నాగే— కాళ్ళకొట్టుకొంటానికి.

లక్ష్మి— కాదు, దేశాల్మీదికి లేచిపోకుండా వుంచటానికి.

నాగే— అఁ. హా! లేచిపోకుండా ఆపలేదేం?

లక్ష్మి— ఆపలేకపోయినా, తిన్నగా, మళ్ళీ కట్టుకొయ్యకే రప్పించింది.

ఎంత ప్రయోజకుండయిన

నేమి, మఱెంత దిగంత దంతి వి

శాంతయశోధనుండయి, ప

సందుగ వెల్గిననేమి, సౌఖ్య శు

ద్ధాంత లతాప్రసూన వనితా

మహితా విరహవలోకరా

ద్ధాంతకళాగృహమ్మనకు

తప్పక చెప్పక దారి తీయడే?

నాగే— నిజమే గాని,

కాలవశమ్ముచే నెచట

కానియు పుట్టక బిక్కమోముతో

గాలికి లేచిపోయెడి య

ఖండ మనీష కళాప్రపంచ ధీ

శాలిని గాలదన్ని, గ్రహ

చారము బాగుగ నుండి, వాడె భూ

పాలకుడైన పాదములు

వట్టెడి స్త్రీలను నమ్మవచ్చునే.

లక్ష్మి— నమ్మకపోతే నష్టమెవరికి? విడిచిపెట్టి తిరిగిన

వాళ్ళకి పేరూ ప్రతిష్ఠా యెక్కడిది ? సుఖం యెక్కడిది ?

చక్కని పెండ్లినంబరము

చల్లనిపందిట శోభదెచ్చు, ఆ

చక్కని పెండ్లిపందిరి ప్ర

చండహుతాశనుఁ డెందు ముంచునో

అక్కట యంచు, పందిరి భ

యంబున వేయక మండుఁజెండలో

చిక్కులు వడ్డవాని బలె

స్త్రీలను నమ్మనివాఁడు పొక్కడే ?

నాగే—బొనుగాని,

కలికీ ! నా విరజాజి మాల చెమికీ !

కల్లోలిసీ వల్లకీ !

కలలో, కోకిలకూతలో, తలఁపులో

కాంతా సమూహమ్ములోఁ,

దళకుల్ గుల్కుచు నొల్కు నీ ప్రణయ

సౌందర్యామృతంబెట్లు బె

ట్టుల నిల్పెట్టగనిచ్చు, కష్టమిఁక

నిష్ఠూరమ్ము రానీయకే.

నిన్ను విడనాడి నేను చేయున దొక్కటైననూ లేదు.

(తేరలోనుంచి పెంటు)

(అయ్యా ! నాగేశ్వరాప్ ఘూర్ ! మీఖోసం సాలా మంది పేదోళ్ళు వాకిట్లోఁఫడి హేడుత్తుండార్.)

నాగే— పాపం ఆ ప్రజ లేవేలేందో వచ్చి వాళ్ళని
తొందరగా పంపించివస్తా. నీవు పో.

లక్ష్మి— మీ నాన్నగారు పంపిస్తారులేదురా.

నాగే— అట్లా వద్దు. ఎంత సేపటినుంచో కనిపెట్టుకొని
వున్న వాళ్ళకి మానాన్న చివాట్ల ప్రసాదం పెట్టి
పంపించేదా ? పాపఖర్మం. నీవు పో.

లక్ష్మి— (పోతూ) అప్పుడే వచ్చి పడ్డది దిక్కుమాలిన
మూక (నిష్క్రమించును)

నాగే— అరే ! పెంటూ ! వాళ్ళందరినీ రమ్మను.

[తెరలో, పెంటు, సీతం అనును]

నాగే— మానవ జాతికి, తదితర జాతికి దయాదాక్షి
ణ్యమే, ఎక్కువ తేడా చూపిస్తున్నది. ఆ దయా
దాక్షిణ్యాలు లేకపోతే మానవులే కాదు. అదొక
అధమ జాతిగా చూచుకో వలసిందే. స్వభావ,
స్వదేశము, బాగుపడినప్పుడు గాని, విశ్వమానవ
కళ్యాణం జరగదు.

(పేదవాళ్ళు, పెంటు, ప్రవేశం)

పెంటు—హరేయ్ ! నోరెత్తకుండా నిలబడండిట్టా.

పేదవాళ్ళు— అయ్యా ! దణ్ణాలు. మా వృత్తులు చితికి
పోయినై. మా గ్రామాలు పాడుపడ్డై. మా భాష
నాశన మైంది. మా పిల్లా జెల్లా మీ మీద చూపు
పెట్టుకొని వున్నాం.

నాగే— సరే; మీ మీ వృత్తులకు, స్వభాషలకు, స్వసం

ఘాలకు 50 వేలు శాంక్షన్ చేస్తున్నా. తర్వాత వచ్చి
తీసుకుపోండి.

పేదవాళ్లు— మహాదాతా ! చిరకాలం ఆయురారోగ్య
భాగ్యాలతో వర్ధిల్లుము. సెలవు.

నాగే— మంచిది.

(దుర్గ, భారతి, కూలివాడు ప్రవేశించుచుండటం
చూచి పేదవాళ్ళు కూడా ప్రక్కన నిలబడెదను).

[పెంటుసాహెబు నివ్వెరపడి చూచుచుండును]

కూలి— బాబయ్యా! దణ్ణాలు.

దుర్గ— బాబూ! దణ్ణాలు. (తాత ప్రవేశం)

తాత— ఎక్కడిదిరా యీ గుంపంతా.

[తాత రావటంచూచి పెంటు తటాలున పారిపోవును.]

తాత— ఈ త్రాప్త మొహం లంతా ఎవరా? అప్పుడే
వచ్చి పడ్డారు. పెంటూ! పెంటో! ఆరి నిన్ను పెద్ద
పులి తినా. నీ వెక్కడ చచ్చావురా? వీళ్ళంతా
జొరబడుతుంటే నీ వెక్కడ మారణమై పోయా
వురా? బాగానే వుంది. ఆరి అబ్బీ! మీకు వేళా
పోతా అంటూ లేదా యేమిటి?

కూలి— కల దమ్మపబువులకి కోపం వస్తే పేదముండా
కొడుకులం మే మెట్టా బతకాలా బాబో?

తాత— మేం మీ కోసమే బ్రతికామన్న మాట. పైగా
మాట్లాడతారేం మొహానికి సిగ్గన్నా లేక అప్పుడే
పుట్ట పగులకొట్టుకొని బయల్దేరింది మాయదారిగుంపు.

మెత్తనివాణ్ణి చూస్తేసరి, పీక్కు తినటమే వీటిపని.
పోతారా పోరా? పెంటు ! పెంటో !

నాగే—నాన్నగారు! మీరే రొట్టు పడకండి. పెద్ద
లైనారు.

తాత—ఊరుకొంటే యెట్లారా? వీళ్లు నిన్ను బ్రతుక
నిస్తారా?

నాగే—మీ కెందుకు మీరు మీ జపంలో వుండండి.
నేను పంపిస్తా.

తాత— ఇంకా యీ ముద్రప్రపు మూకవల్ల నా జపం
యేం సాగుతుంది? ఒకటే మాయదారిగోల, దోచుకు
పోవటానికి.

నాగే— (చేతులు పట్టుకొని) మీ రింట్లోక పొండి.

తాత— ఇంట్లోకిగాదు. ఈ పాపిష్టిమూకతో యేట్లోకే
పోవాలి. ఇల్లు గుండంవేసిగాని యీ మాయదారి
గుంపు వదలిపోదు కాబోలు. (నిష్క్రమించును)

నాగే— ఎవరా! అబ్బి మీరు?

కూలి— మేం కూలోళ్ళ మండి.

నాగే— ఏం పనుండి వచ్చారు?

కూలి— అయ్యా! ఈ మాతల్లి మీ యింటికాడ పెరి
గిన బారతమ్మండి.

నాగే— (ఆశ్చర్యంతో లేచివచ్చి) మా భారతా! మా
ఆంధ్రభారతా! (దగ్గటకు దీసుకొని) అమ్మా! ఆంధ్ర

భారతి! ఈ ధనమదాంధులవల్ల యెంత కష్టాల్లో పడి పోతి వమ్మా?

దుర్గ— నల్లెట్లో బడికొట్టుకు పోతుంటే యీ భార తమ్మ పెనిమిటి తిక్కన్నగారు బ్రతికించి మాకొప్పు జెప్పారయ్యా!

చక్కనికీర్తి సౌధము ప

సందుగఁ గట్టి గులాబి తోటలోఁ

పెక్కురకాల పూల హిమ

బిందులు చిల్కెడి తెన్నతల్లి నేఁ

డెక్కడ దిక్కులేక పడి

యేడ్చుచు వచ్చి కళాప్రపూర్ణ! నీ

దుక్కిటి దున్నచే ప్రళయ

తోయధిలోఁ బడిపోయె నక్కటా॥

నాగే— అమ్మా! ఆంధ్రభారతి!

ఇలపై స్నిగ్ధ సువర్ణ వాఙ్మయ కళా

హేలా మహోద్యాన ర

త్న లతాహర్ష్య రసాల సాలపికమా!

నా ఆంధ్రమాణిక్యమా!

ఖలులై గిట్టని కాకులై కృపణులై

గర్వాంధులై లేచి, గం

గలొ నిన్ దోసినవారి దగ్గఱకు

శోకం బొర్పుకో వచ్చితే?

భార— అన్నయ్యా ! నా శోకాగ్ని యీనాడు చల్లా
రేది కాదు.

చేతన్ గవ్యయులేక బందుగుల దృష్టిన్
బిచ్చి యాకారమై
శ్రోతల్ మెచ్చెడి ఆంధ్రవాఙ్మయ కళా
శుభ్రాంశుఁ డీ బ్రాహ్మికై
చేతుల్ రెండును ఖండ ఖండములుగా
చేదించుకో నుండెనో
దాతా ! నా పతిభిక్ష పెట్టె యింక
ఆంధ్రత్వంబు నిల్పెట్టుమా॥

ఈ నాటిదాకా నన్ను కాపాడుకొన్న యీ కూలి
తండ్రిల్ని గూడా రక్షించుము.

కూలి— అయ్యా ! దొరగోరు ! ముందు తిక్కన్నగోరి
సిచ్చ తప్పించండి. మా కదే పదేలు.

దుర్గ— అయ్యా ! ఈ ఆంధ్రభారతిని ఆ కవి సార్వ
భౌముడైన తిక్కన్నగార్ని రక్షిస్తే దేశమంతా
చల్లబడుతుంది.

నాగే— నాయనలారా ! నా ఆంధ్ర సోదర సోదరీమణు
లారా ! నా ప్రాణాలు ధారపోసిననూ, తిక్కన్న
శిక్ష తీసివేయింతును. రండి. ఆ ఫాలాక్షుఁ డెదుర్కొ
న్నను నా ప్రతిజ్ఞ తప్పను. కనుమూయను.

ఆ భువనైకదివ్య వన

హర్ష్య మనోహర కావ్యరాజ మ

త్తేభము పైన నెక్కి కళ

లేలేడి చక్కని తెన్నతల్లికె

శోభలువోయి చావబడు

శూరుల కోసము సర్వలోక సం

క్షోభము లేపి నేడు పడఁ

గొట్టెద కోటలు పాటజూడుడీ.

(నిష్క్రమింతురు) తెరపడును.

2 వ. రంగం.

[తిక్కన్న చేతులు ఖండించు ప్రదేశం]

భీకరాకారులై ఖడ్గపాణులు యిరుప్రక్కల నిలబడెదరు.

[సంకెళ్ళతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క— ప్రళయ కాల చక్రాన్ని ఆపటం అసాధ్యం. అనివార్యం. సువర్ణరత్న ఖచిత సింహాసనా లధిష్ఠించు ప్రభులోకాన్ని మంచి మార్గానికి రప్పించటం దుర్లుటం, దుర్లభం, ఏ ముటికుఁడు, ఏ అభినవ చాణక్యుఁడు, ఏ మహా యుగంధరుఁడు, నేడీ దుర్భర కార్య నిర్వహణకి పనికిరాఁడు. నిలువలేడు. లోకంలో ధర్మ దేవతాబలం తగ్గి సగ్గి మగ్గి పోయింది. ధర్మ వాక్యం రుచించదు. ఈ మార్కెట్టులో నీతి వాక్యా లమ్ముడు పోవు. 'ఆ జంగిడి దింపనీయరు. ఆ కేక వేయనీయరు. ఈ సంగతి తెలిసి, ఒళ్లు బలిసి వచ్చిన దానికి తప్పించు కొందామని చూచావు కాబోలు. నీ యెత్తులు జత్తులు యీ కసాయి కత్తుల ముందు నిలుస్తే యని వువ్వి భూరావు కాబోలు. పటా పంచలుగాక మానవు. లక్ష్మీదాసులు పరిపాలించు రాజ్యంలో, ఆ లక్ష్మీని కాలదన్ని, ప్రాణాలతో వుందామని వూహించితివా? గర్జించి, నిరంకుశించి, గర్జించి, లంఘించితివా? ఓ అమాయకపు కవి సింహ కిశోరమా? బోనులో పడితివేమి? డొక్కలెండుకు పోయి చిక్కిపోతివేమి? నీ ప్రళయగర్జనకి, నీ ప్ర

చండ ప్రతిజ్ఞకి, తగిన శిక్షాప్రసాదం ప్రసాదించు
 ఘడియలు వస్తున్నై. నీ కుసుమకోమలికే, నీ ఆంధ్ర
 భారతికే, యేగతి పట్టునో తెలుసుకొంటివా? ఈ
 భయంకర మారణ నిశితఖడ్గాలు ఝళిపించునప్పుడు
 గాని తెలుసుకోవు. ఈ సుకుమార కవితారాజ్యంలో
 వాఙ్మయ పీఠమెక్కే శాసనాలు శాసించు నీ సుస్నిగ్ధ
 హస్తాల్ని ఖండఖండాలుగా ఖండించు నప్పుడుగాని
 బావురు మనవు. ఎవరికీ లేని నిరంకుశత్వం అసమాన
 భాషాప్రభుత్వం, నీకెందుకు! ఆవంక చూడు! లక్ష్మీదాసు
 లకు బానిసలై బానిసకవిత్వంలో బానిసభాషా ప్రభు
 త్వంలో, బడి యెంతెంత హోదాలతో యెంతెంత
 అనుపమాన బిరుదాంకతులై, యెంతెంత డిగ్రీలు
 కలవాడై పొట్టపోసుకొనుచున్నారో చూచితివా?
 నీవు వాళ్ళ సాటివాడవు గావా? నీ వీ చిత్రవధకు
 మురిసిపోతుంటివేమి? నీ చిక్కని నెత్తుటిబొట్లతో
 స్వదేశ మాతృపాదారవిందాల్ని పూజించుటకు పోవు
 చుంటివా ఎందు కీ శ్రమ? ఎవరుచూచి ఆనందిస్తారు?
 ఏ మాత్రం ప్రత్యుపకారం లేని వ్రాతలు కూతలు
 కట్టిపెట్టి బానిస కవిత్వం చెప్పుకొని బ్రతుకటానికి,
 భగవంతుణ్ణి సహాయం వేడుకోరాదా? చెడతావు.
 నీ కింత తలబిరుసుతనం పనికిరాదు. తర్వాత నీ
 మొండి చేతులతో, దేన్నీ వుద్ధరించలేవు. ఎందు కీ
 దురభిమానం? దుర్గర్వం? దురవస్థ? ఛీ! పాపిష్టి

జీవుడా ! పాడు పొట్టకోసం ఎంత కూర వ్యాఘ్రాల
ధర్మం బోధిస్తున్నావురా ?

ఇడుమలలోన నల్లి కడు

హీనముగా నులియై యసహ్యమై

అడుసును దొక్కి, కుల్లి యింక

నాకటి బెబ్బులితోటఁ జిక్కి, వే

పెడి చెడుబొందినిన్ విడిచి

పెట్ట వదేమిటిరోరి మొండి జీ

వుడ! గతిలేని యీ బ్రతుకు

ప్రాద్దేట పొడ్చెర నీడు మోమునన్ ॥

(తెరలో)

తలారీ! వీడు భయంకర భటాచోరుడు. నరహంత
కుడు. వెంటనే వీడి రెండుచేతుల్ని ఖండించుము.
ఇది రాజాజ్ఞ.

తలారి— చిత్తం ప్రభూ! ఓ తిక్కన్నా! వాగుడు కట్టి
పెట్టి రెండుచేతులు జోడించి దగ్గరకు పెట్టు.

(కత్తికి పదును పెట్టుచుండును)

తిక్క— (రెండు చేతులవంక చూచుచు)

చిక్కని రక్తమ్ము చిమ్మెడి కత్తిలో

జీవకళను బోయు చేతులార !

వైరి గుండియఁ జీల్చి వధచేయు కథలోన

సింహగర్జన నింపు సేతులార !

వీరపుత్రుల కీర్తి తోరణమ్ములపైన
జాతి పడగనెత్తు చేతులార !

దేశమాతృ సువర్ణ దివ్య పాదయుగమ్ము
నేవించి జీవించు చేతులార !

యీ నిరంకుశ రాజ మత్తేభ జాతి
ఖడ్గదేవత మీదు రక్తమ్ముఁ ద్రావి
దాహశాంతి చేసుకొనంగ దరికివచ్చె
పిరికి పందల ప్రక్క జీవించగలరె ?

జాతి పౌరుషం నిలపెట్టు కొనటమే ధర్మం. అభర్మ
ప్రభుత్వాన్ని అరికట్టడమే పురుష లక్షణం. దేశ
మాత దాస్యశృంఖలాల్ని తెగగొట్టటమే వీర లక్షణం.
జాతి గౌరవం కాపాడు కొంటానికి బలి కావటమే, స్వర్గ
సాధ కవాటాలు తెరవటం.

తలారి— వాగుడు కట్టిపెట్టు. దొర లొస్తున్నారు.

(బొర్రన్న, శనేశ్వరావు ప్రవేశం)

శనే— (నవ్వుచు)

ధనికు లటన్న మండిపడు

తాప్తముఖంబున నెత్తురేది ? ఏ

ధిని బడి గ్రామసింహముగ

దిగ్గజముఁ బెదరించబోవు గ

రజన లెటువైపునుంచి విన

రావిటఁ గారణమేమి ? దానికి

గనపడె నేమొరా ! తగిన

కమ్మని పాపఫలమ్ము మిత్రుఁడా ?

బొర్ర— నిజంగా అంతేరా.

అదిగో ! దానికి తిన్నగా నిపుడె పా

యశ్చిత్త మీ వంక జ

ర్గదె, దుర్గర్వ దురాగ్రహనలము స

ర్వంబింక చల్లారదే

యెదు రే మాత్రము గూడ మార్కొనుట కిం

కెవ్వారి సాధ్యంబుగా

ని, దురంతం బగు రాజఖడ్గమున ఖం

డింపంగ శాసించరే ?

(శనేశ్వరాపు, బొర్రన్న కంటినంజలు చేస్తూ పోవుదురు)

(తలారిగూడా వెంటపోవును.)

తిక్క— ఆహా! ఎంత సంతోషిస్తున్నారా!

ఇదిరా! గొప్ప కృతజ్ఞతా గరిమ !

నేడీ తెల్ల గడ్డెంత దు

మ్ము దుమారమ్ముగ మారి పో

వలసి మిమ్ముకొ మోసి పోషించు చు

న్నదొ; కానిండు, మదమ్ముచే

పకపకా నవ్వుండు, నా ఆంధ్రీ జీ

వదశాశ్వాసము పాడు వెట్టుడు

మహా పాపాణ జాత్యోద్భవుల్.

ఓ కవిసార్వభౌమా! ఈ నాఁడు నీ చేతులు మొండి వైవనూ, నీ వాక్కును కక్కిన కూటికోసం పోనీయక. ఈ నీ దేహం కృశించి, జీర్ణించి, శల్యపంజరమైననూ, లక్ష్మీదానులకి వంగి సలాము సేయబోక. నేటితో నీ ఆయుర్దాయం తీరిపోయిననూ సరే, నీ ఆంధ్రభాషా మతల్లిపై అనురాగం మఱచిపోక. ఇది నీజాతి పౌరుషం; ఇది నీ జన్మకి కావలసిన ప్రచండ శపథం. ఇది నీ మాతృదేశారాధన. ఇది నీ సువర్ణ లేఖనీసాధన. తెలిసెనా?

ప్రతిజ్ఞ పాలించుకో లేనప్పుడు మానవుణ్ణి చెప్పుకోవటం సిగ్గుచేటు. దట్టంగా ముసురు పట్టినప్పుడుగాని సెలయేళ్ళు పాటవు. ఎక్కువగా కష్టాల్లో పడ్డప్పుడుగాని జీవ కవితా ఝరి ప్రవహించదు. ఏ కష్టాలతో కవితా లలికలకి పూలు పూయించి ఆనందిస్తున్నావో, ఆ కష్టాలు వచ్చి పడ్డప్పుడుగూడా, ఆనంద భరితుడవుగమ్ము. నిశిత ఖడ్గపాణులై భయంకర చిత్రవధ చేయవచ్చుచున్నారు. వీళ్ళ జీవితా లిందుకే వున్నవి.

[తలారి ప్రవేశించి]

తలారి— వాగుడు కట్టిపెట్టి చేతులురెండూ దగ్గటికి

పెట్టు (కత్తి దూయును.)

తిక్క— పెట్టెదను తండ్రి! నా వీరరక్తం వెదజమ్మి
నా తెనుగు తండ్రిలకు నా తెనుగుదొరలకు వీర
తేజస్సు తెప్పించు తండ్రి!

[ముకుళితహస్తాదై]

పుట్టితి దేనికో, గుబులు పుట్టిన

వాని విధమ్ము దేనికో

పొట్టను నింపుకొంటి, యెను బో

తుగ కొన్ని మదించి దేనికో

కొట్టుచు కొమ్ములక విలుగ

గొట్టుకొనక దగిపోతి గాని యీ

పట్టున నీదు జాతరకు వల్లక

పోతి స్వదేశ మాతరో.

తలారి— ఆటే వాక్క. చేతులు దగ్గటికి పెట్టు.

తిక్క— పెట్టుచున్నా తండ్రి!

ఈ నిర్భాగ్యుని చేతిలో బడిన

వాణీ! ఆంధ్రభాషా మణి!

యే నీతో జతబట్టి చక్కని

సుఖం బేనాడు పెట్టంగ లే

కా నట్టేటను దొరికితిగ గదలె? నే

డద్దానికీ శిక్ష కా

దే, నా కంఠము ద్రుంచి కట్టమనవే

యీ తెల్లు గుమ్మానికి॥

[మెడవంచి చేతులు సాచును]

తలారి— దోపిళ్ళుచేసి ఖానీలు చేసిన దానికి అనుభ
వించు. (నరక బోవును)

[తెరలో నుంచి]

తలారీ ! ఆగుము. ఆగుము. ఇదిగో రాజాజ్ఞ. (అంటూ)
[నాగేశ్వరావు, కూలి, తాత, దుర్గ, భారతి ప్రవేశించి
చేతులు పట్టుకొనెదరు]

తిక్క— (ఆవేశంతో)

అడ్డము రాకుఁ డెవ్వడు మహా
కఠినాత్ముఁడు వీఁడు, ఆంధ్రీపై
బడ్డ విపత్పరంపరకు ప్రాణము
తీసెడి ఘాతకుండు, పే
ర్పడ్డ స్వతంత్ర రాజ కరవాల
నిరంకుశ ధారకింక, క
న్నడ్డ ఊణమ్ములో విడువ వచ్చునె
విడిచిన దక్కనిచ్చునే ?

నాగే— (పట్టుకొని) ఆంధ్రీ కవిసార్వభౌమా ! ఊమిం
చుడు. ఈ తప్పంతయు ధనమదాంధకారంలో వున్న
లక్ష్మిది. అమాయకుడైన నా తండ్రిది.

తాత— నిజమే తండ్రీ ! బుద్ధి గడ్డి తిని చెప్పుడుమాటలు
విని, నీ మహత్తు, మంచితనం తెలుసుకోలేక పోతిని.

నాగే— అనతి కాలంలో నీ కష్టాలు తీర్చలేనందుకు
నన్నుగూడా ఊమించుము. (భారతిని తీసుకొని)

ఇదిగో ! నీ సుగుణ ప్రసూన కవితా
 హేమాక్షి నీ కోస మ
 ల్లదిగో ! ఆ కూలి కుటీర దంపతికృపా
 వ్యాసంగియై వాడి యు
 న్నది, యీ తెన్లు పడంతి నోము లింక
 పండక నీవు గైకొమ్ము నీ
 మృదు మాధుర్య రస ప్రవాహమున
 తండీ ! ఆంధ్రకవ్యగ్రాణి !

[ఆంధ్ర భారతిని తిక్కన్న కిచ్చును]

భార— ఈ దిక్కులేని వాళ్ళు నీ ఋణ మెట్లా తీర్చుకో
 గల రన్నయ్యా ?

శాశ్వత కీర్తి సాధమున

చల్లని కమ్మని చూడ్కి రాజ రా

జేశ్వరి పైడి దీవెనల నిచ్చి య

జేయుని జేసి నీకు భూ

వీశ్వరు లాగ లేని సిరు

లింటను నొంటను జూపుఁగాఁత; నా

శేశ్వర ! విశ్వదాతవయి

యెత్తుకొనంగదవయ్య భూమిని.

తిక్క— నీవంటి ఆంధ్రపుత్రిఁడు జాతి గౌరవం నిల్వ
 పెట్టినందుకు సార్థకమైనది జన్మ.

ఏ పూతఁ బట్టినోయిగురు మామిడి మీది
 చిన్నికోయిల రాణి నిన్ను గనెనా
 ఏ పచ్చని పొలాన హిమబిందు సుందరి
 గుమ్మపాలను నీకు కూర్చి నిడెనా
 ఏ యమృత ధునీతుహినపై కతస్థలి
 నీకు చల్లని గాలి తాకఁబడెనా
 ఏ మోఘు చివురించి కోమలమ్ముగ నేడు
 కమ్మని పూలవర్షమ్ము నీ ప
 యి, గురిపించు చుండెనా, పొంగులెత్తి పొర్లి
 పరుగు లెత్తుచు, యే యశోవాహినీ ప
 వాహ మఖిల దేశాలలో వలద పట్టి
 వేపెనో, ధన్యుడవు నీవు విశ్వదాత॥

[లక్ష్మి పూలహారాలు తీసుకొని కీర్తన పాడుకొంటూ
 వచ్చి ఆంధ్రభారతిని తిక్కన్నని పుష్ప మాలాలంకృతు
 లను జేయును. అందఱూ కలసి కీర్తన పాడుదురు.]

తెనుఁగుతోట తెనుఁగు తేట
 తెనుఁగు తల్లి నోముల పంట
 జీవ కవితార్పురిచే
 కాచుకో చూచుకో
 ఆంధ్రకవి రాజకుమారా
 అఖిల రాజ్య యశోవిహారా ॥ తె॥

మంగళం, మంగళం, మంగళం, మహత్

సంపూర్ణము

ప్రకటన

నా లిఖిత పూర్వకమైన అనుమతి లేనిదే
యిందులో సాంగ్సుగాని, పద్యాలుగాని, భావాలుగాని,
పదాలుగాని, సినిమాకుగాని, నాటకమునకుగాని, నాటక
రూపేణా ప్రదర్శించుటకుగాని, ప్రింటుచేసి అమ్ముకొను
టకుగాని, ఫోటోకార్డుకుగాని యెవరికి నెంతమాత్రము
చెల్లనేరదు.

వేదాంతం వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి,

గవర్నరు పేట, బెజవాడ.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA110B108
పుస్తకం పేరు	తెలుగు తల్లి
తారీఖు	26/10/24
ముందు లెక్క	NO
వెనుక లెక్క	NO
మొత్తం పేజీలు	125
విద్య సైజు పేజీలు	NO
భాగ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Ch. Ramya
పేజీలు విడదీసినది	Thasini
స్కాన్ చేసినది	Monika
పరిశ్ల చేసినది	HEMA
పేజీలు పరిశూనినది	
ఫైలింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిష్కరి	Good.